

University of Groningen

Geslaagd in de Stad - Apeldoorn

Venhorst, Viktor; Daams, Michiel; van Dijk, Jouke

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2016

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Venhorst, V., Daams, M., & van Dijk, J. (2016). *Geslaagd in de Stad - Apeldoorn*. (URSI Research Reports; Nr. 357). Urban and Regional Studies Institute / University of Groningen.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

rijksuniversiteit
 groningen

faculteit ruimtelijke
 wetenschappen

economische geografie

Geslaagd in de Stad – Apeldoorn

URSI Research Report #357

Viktor A. Venhorst
Michiel N. Daams
Jouke van Dijk

9 november 2016

Rijksuniversiteit Groningen, Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
Postbus 800
9700 AV Groningen

Correspondentie naar aanleiding van dit rapport:
Dr. V.A. Venhorst
Telefoon: 050-3638290
v.a.venhorst@rug.nl

Dit rapport is verkrijgbaar als digitale publicatie via www.rug.nl/staff/v.a.venhorst

© Venhorst, Daams, Van Dijk
November 2016, Groningen, Nederland.

Delen van dit rapport mogen worden overgenomen, mits er sprake is van bronvermelding:
Venhorst, V.A., Daams, M.N. en Van Dijk, J., (2016) Geslaagd in de Stad - Apeldoorn. URSI
Research Report 357, FRW, Rijksuniversiteit Groningen.

Al het gerapporteerde cijfermateriaal is afkomstig uit het Sociaal Statistisch Bestand, Centraal
Bureau voor de Statistiek. Bewerking V.A. Venhorst, M.N. Daams.

Over de auteurs

Dr. Viktor Venhorst, dr. Michiel Daams en prof. dr. Jouke van Dijk zijn respectievelijk
universitair docent, postdoctoraal onderzoeker en hoogleraar Regionale Arbeidsmarktanalyse
bij de Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen.

Inhoudsopgave

0	Samenvatting en conclusies	7
0.1	Achtergrond	7
0.2	Studiegerelateerde migratie leidt tot een netto uitstroom uit Apeldoorn. Dat is bijna volledig terug te voeren op een netto verlies aan de vier grote steden	7
0.3	Relatief gezien beweegt het aandeel jonge hoger opgeleiden in Apeldoorn met de landelijke trend mee, maar recent is een vertraging zichtbaar	8
0.4	Apeldoorn trekt netto echter wel hoger opgeleiden aan met al enige jaren werkervaring. Dit slaat in slechts enkele stadsdelen neer	8
0.5	Als gevolg van de netto immigratie van hoger opgeleiden met al enige werkervaring neemt het aandeel WO-ers in Apeldoorn toe	9
0.6	De opbouw naar opleidingsniveau- en richting is in Apeldoorn vrijwel gelijk aan die in de omliggende gebieden	9
0.7	Van de studenten aan in Apeldoorn gevestigde hogere opleidingen is ongeveer 10% duurzaam in Apeldoorn woonachtig. Dat levert uitdagingen maar ook kansen voor beleid op	9
0.8	Naast migratie draagt ook de forensstroom richting Apeldoorn bij aan een hogere beschikbaarheid van HBO-technici en WO-ers in het algemeen	10
0.9	Apeldoorn is een gezinsstad in een gezinsregio	10
1	Achtergrond en opzet van deze studie	11
1.1	Achtergrond	11
1.2	Doel- en vraagstelling	11
1.3	Onderzoeksopzet en rapportage	12
1.4	Enkele belangrijke begrippen en operationalisaties	13
1.5	Leeswijzer	14
2	Verlaters hoger onderwijs in Apeldoorn: de grote lijn	15
2.1	Studiegerelateerd vertrek uit Apeldoorn, gevolgd door instroom later in de carrière	15
2.2	Uiteenlopende ontwikkelingen in de Stadsdelen	17
3	Migratie en opleiding	18
3.1	De herkomst van de instromende studenten en verlaters hoger onderwijs	18
3.2	De bestemming van vertrekkende studenten en verlaters hoger onderwijs	18
3.3	De dynamiek in het migratiesaldo met de omliggende gebieden	19
3.4	Meer WO-ers in Apeldoorn als gevolg van netto-immigratie	20
3.5	De opbouw naar opleidingsniveau en -richting is in Apeldoorn op termijn vrijwel gelijk aan die in de omliggende gebieden	21
3.6	Studenten van in Apeldoorn gevestigde hogere opleidingen pendelen vooral naar deze opleidingen	22
4	De regionale arbeidsmarkt: Apeldoorn forensstad	25
4.1	De Sociaal-Economische positie van verlaters hoger onderwijs in Apeldoorn	25
4.2	De arbeidsmarktervaring van instromers	26
4.3	Apeldoorn forensstad	27
4.4	Uitstromende forensen	28
4.5	Herkomst en karakteristieken van inkomende forensen	30
4.6	De economische sector van forensen en niet-forensen	32
5	De huishoudenpositie	34

5.1	De transitie van studentenhuishouding naar gezin	34
5.2	Apeldoorn is een gezinsstad in een gezinsregio	34
5.3	Een afwijkend patroon in Stadsdeel Binnenstad	36
5.4	De werkende partner	37
Verwijzingen naar literatuur		39

Lijst van figuren en tabellen

<i>Figuur 1.1: Totale omvang per cohort, naar studierichting, HBO.</i>	12
<i>Figuur 1.2: Totale omvang per cohort, naar studierichting, WO.</i>	13
<i>Figuur 2.1: Totaal aantal verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoorn, naar meetmoment en cohort.</i>	16
<i>Figuur 2.2: Verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoorn, naar meetmoment en cohort, in aandeel van de totale cohortomvang.</i>	16
<i>Figuur 2.3: Verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoornse Stadsdelen, naar meetmoment en cohort, in aandeel van de totale cohortomvang.</i>	17
<i>Figuur 3.1: Verlaters hoger onderwijs, verhuizers richting Apeldoorn, naar meetmoment en regio van herkomst.</i>	18
<i>Figuur 3.2: Verlaters hoger onderwijs, verhuizers vanuit Apeldoorn, naar meetmoment en regio van bestemming.</i>	19
<i>Figuur 3.3: Verlaters hoger onderwijs, migratiesaldo Apeldoorn met genoemde regio's, naar meetmoment en regio van bestemming, relatief t.o.v. niet-verhuizers.</i>	20
<i>Figuur 3.4: Verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoorn, naar meetmoment, opleidingsniveau en - richting.</i>	21
<i>Figuur 3.5a: Verlaters hoger onderwijs, naar opleidingsniveau en – richting en woonregio, meetmoment $T = 0$.</i>	22
<i>Figuur 3.5b: Verlaters hoger onderwijs, naar opleidingsniveau en – richting en woonregio, meetmoment $T = 10$.</i>	22
<i>Figuur 3.6: Studenten en afgestudeerden van in Apeldoorn gevestigde opleidingen, naar meetmoment en woonlocatie.</i>	23
<i>Figuur 3.7: Studenten en afgestudeerden van in Apeldoorn gevestigde opleidingen, naar meetmoment en werklocatie.</i>	23
<i>Figuur 4.1: Verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoorn, naar meetmoment en Sociaal-Economische Positie.</i>	25
<i>Figuur 4.2a: Verlaters hoger onderwijs, naar Sociaal-Economische Positie en woonregio, meetmoment $T = 0$.</i>	26
<i>Figuur 4.2b: Verlaters hoger onderwijs, naar Sociaal-Economische Positie en woonregio, meetmoment $T = 10$.</i>	26
<i>Figuur 4.3: Verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoorn, naar verhuisgeschiedenis en Sociaal-Economische Positie in het voorgaande jaar.</i>	27
<i>Figuur 4.4: Verlaters hoger onderwijs, forenssaldo Apeldoorn en omliggende regio's, naar meetmoment.</i>	28
<i>Figuur 4.5: Verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoorn, naar meetmoment en werklocatie.</i>	28
<i>Figuur 4.6a: Verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoorn, naar forensstatus en opleidingsniveau- en richting, meetmoment $T = 10$.</i>	29
<i>Figuur 4.6b: Verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoorn, naar forensstatus en positie in het huishouden, meetmoment $T = 10$.</i>	30
<i>Figuur 4.6c: Verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoorn, naar forensstatus en Stadsdeel woonlocatie, meetmoment $T = 10$.</i>	30
<i>Figuur 4.7: Verlaters hoger onderwijs, forensen richting Apeldoorn, naar meetmoment en woonlocatie.</i>	31
<i>Figuur 4.8: Verlaters hoger onderwijs, forensen richting Apeldoorn, naar meetmoment en opleidingsniveau en -richting.</i>	31
<i>Tabel 4.1: Verlaters hoger onderwijs, naar forensstatus vanuit of richting Apeldoorn, naar sector van het bedrijf, gemiddelde rangnummers meetmoment $T = 10$ t/m $T = 15$.</i>	32
<i>Figuur 5.1: Verlaters hoger onderwijs, wonend in Apeldoorn, naar meetmoment en positie in het huishouden.</i>	34

<i>Figuur 5.2a: Verlaters hoger onderwijs, positie in het huishouden, naar woonregio en meetmoment $T = 0$.</i>	35
<i>Figuur 5.2b: Verlaters hoger onderwijs, positie in het huishouden, naar woonregio en meetmoment $T = 10$.</i>	35
<i>Figuur 5.3a: Verlaters hoger onderwijs, positie in het huishouden, naar Stadsdeel in Apeldoorn en meetmoment $T = 0$.</i>	36
<i>Figuur 5.3b: Verlaters hoger onderwijs, positie in het huishouden, naar Stadsdeel in Apeldoorn en meetmoment $T = 10$.</i>	36
<i>Figuur 5.4: Partners van verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoorn, naar meetmoment en Sociaal-Economische positie.</i>	37
<i>Figuur 5.5: Partners van verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoorn, naar meetmoment en werklocatie.</i>	38

0 Samenvatting en conclusies

In dit hoofdstuk zetten we puntsgewijs de belangrijkste bevindingen uit dit onderzoek op een rij. Waar relevant zetten we de gevonden resultaten af tegen de actuele kennis uit de literatuur en benoemen we ontwikkelrichtingen voor het beleid.

0.1 Achtergrond

De gemeente Apeldoorn heeft de ambitie te werken aan het aandeel hoger opgeleiden in zijn bevolking. Dit percentage HBO en WO afgestudeerden wordt door de gemeente, gezien de bevolkingsomvang van de gemeente, als relatief laag beschouwd. In 2015 lag het aandeel HBO en WO afgestudeerden in de Apeldoornse bevolking volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek op 29%. Dit komt overeen met het landelijk gemiddelde en is vergelijkbaar met het aandeel in steden als Rotterdam en Tilburg. Het aandeel hoger opgeleiden is in vergelijkbare steden echter hoger: in Deventer lag het in 2015 op 33% en in Zwolle op 37%.

Er zijn in de gemeente Apeldoorn in de afgelopen jaren diverse beleidslijnen ontwikkeld waarbij, onder meer, is ingezet op het aantrekken van hogere opleidingen. Dit is deels succesvol geweest: op dit moment bieden vier partijen opleidingen aan in Apeldoorn. Dit zijn de opleidingen hotelmanagement en security management van Saxion, de Theologische Universiteit, een politieacademie en tenslotte de internationale business school van Wittenborg.

Er is op dit moment weinig zicht op hoe het de afgestudeerden van deze opleidingen vergaat en in hoeverre zij zich bijvoorbeeld duurzaam in Apeldoorn vestigen. Daarnaast is er meer inzicht nodig in de ontwikkelingen bij de in Apeldoorn woonachtige afgestudeerden van HBO en WO instellingen elders in het land. Immers, patronen hierin kunnen zicht bieden op aanvullende kanalen waarlangs het aandeel hoger opgeleiden in de stad zich ontwikkelt. Hierbij kijken we specifiek naar migratie en forensagedrag.

Het aandeel hoger opgeleiden dat in een gegeven jaar in Apeldoorn woont of werkt is een optelsom van verschillende groepen mensen die zich in zeer uiteenlopende situaties kunnen bevinden. In een migratieonderzoek als dit gaat het vooral om levensfase. Jongeren, en dan vooral jonge hoger opgeleiden die recent uit een opleiding komen, laten een zeer hoge ruimtelijke mobiliteit zien die gekoppeld is aan het feit dat zij ergens willen studeren en vervolgens ergens hun intrede in de arbeidsmarkt proberen te maken. Ook spelen huishoudensformatie en de komst van kinderen een grote rol. Tenslotte zijn de middelen aan het begin van de carrière beperkt, wat gevolgen kan hebben voor de woningvraag. Na verloop van tijd treedt een fase in van grotere stabiliteit: de kans op verhuizing neemt af en over het algemeen heeft men een match op de arbeidsmarkt gevonden. Het is voor het beleid van groot belang deze verschillen te onderkennen, om waar nodig maatwerk te kunnen leveren voor de beoogde doelgroep van inwoners.

In dit onderzoek hanteren we daarom een carrièreperspectief, waarbij we op basis van registergegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) jongere hoger opgeleiden volgen vanaf ruim tien jaar voor het verlaten van het hoger onderwijs tot op ruim twintig jaar daarna. Op deze manier brengen we uiterst compleet de dynamiek rondom het studeren en de intrede op de arbeids- en woningmarkt in kaart. We kunnen onderscheid maken tussen enerzijds de vaste, structurele, patronen en anderzijds de afwijkingen daarop die zich in individuele jaren, als gevolg van bijvoorbeeld de economische crisis of ontwikkelingen op de woningmarkt, voordoen. Oudere hoger opgeleiden, dat wil zeggen, zij die voor 1990 zijn afgestudeerd, blijven wegens gebrek aan benodigde gegevens buiten beschouwing. Het meest recente afstudeercohort dat we meenemen is afstudeerjaar 2012.

0.2 Studiegerelateerde migratie leidt tot een netto uitstroom uit Apeldoorn. Dat is bijna volledig terug te voeren op een netto verlies aan de vier grote steden

- Het jaarlijkse totaal aantal afgestudeerden, ofwel de cohortomvang, neemt in Nederland jaar op jaar toe. Het is dus voor Apeldoorn van belang om te weten of het aantal dat zich duurzaam in de stad vestigt daar in meebeweegt.
- Uit elk afstudeercohort sinds 2000 vestigen zich gemiddeld tussen de 500 en 850 jonge hoger opgeleiden in Apeldoorn. Een deel van deze groep woont al in Apeldoorn tijdens de studie. Het gaat hier dus deels om bestaande inwoners die met een recent behaald HBO of WO diploma beschikbaar komen voor de arbeidsmarkt.
- Tijdens de studie ligt het aantal in Apeldoorn woonachtige studenten lager: de aantallen bewegen zich tussen de 400 en 800. Een kwart daarvan studeert aan in Apeldoorn gevestigde hogere opleidingen.
- Direct na afloop van de studie is er een sterke netto instroom in Apeldoorn zichtbaar (ongeveer +100).
- Voorafgaand aan de studieperiode liggen de aantallen juist hoger: 600 tot 1200 (toekomstige) studenten wonen dan in Apeldoorn, vaak bij de ouders.
- Structureel leidt studie-gerelateerde migratie dus tot een netto uitstroom uit Apeldoorn. Dit is niet het beeld voor de meeste studentensteden, waar studie-gerelateerde migratie vrijwel overal een duurzame netto-instroom ("Brain Gain", zie Venhorst e.a. (2011)) oplevert.
- De vertrekkans piekt vier tot vijf jaar voor het afstuderen en is dus voor een belangrijk deel terug te voeren op migratie om studieredenen. De belangrijkste bestemmingen zijn te vinden op de middellange afstand: Overig provincie Gelderland, Overijssel en Utrecht, Overig Nederland (met name het noorden) en de grote steden.
- De instroomkans piekt in het jaar na het behalen van het diploma, waarbij vooral vanuit Overig Nederland en Overig provincie Gelderland, Overijssel en Utrecht richting Apeldoorn verhuisd wordt. Uit de grote steden is minder instroom zichtbaar.
- Dit netto verlies aan de grote steden is bepaald niet uniek voor Apeldoorn, het is het beeld voor vrijwel alle studentensteden.
- De cohort-specifieke patronen zijn erg stabiel: opeenvolgende cohorten laten overeenkomstige uitkomsten zien. Zo zijn er geen grote veranderingen te ontdekken die samenhangen met economische crisis van 2002-2005 en de meer recente financiële crisis.

0.3 Relatief gezien beweegt het aandeel jonge hoger opgeleiden in Apeldoorn met de landelijke trend mee, maar recent is een vertraging zichtbaar

- In relatieve zin heeft het aandeel Apeldoorners altijd redelijk meebewogen met de ontwikkelingen in de totale cohort omvang.
- De meest recente cohorten (vanaf 2009) lijken echter licht achter te blijven: het aandeel Apeldoorners is structureel 0,1 procentpunt lager dan de landelijke trend. Structureel vestigt rond de 1% van het totaal aantal afgestudeerden zich in Apeldoorn, dus het gaat hier om een verlaging van ongeveer een tiende. Omdat deze recente cohorten zoveel groter zijn, vertaalt zich dit niet in lagere absolute aantallen.

0.4 Apeldoorn trekt netto echter wel hoger opgeleiden aan met al enige jaren werkervaring. Dit slaat in slechts enkele stadsdelen neer

- Uniek voor Apeldoorn in deze patronen is de positieve trend in aantal en aandeel hoger opgeleiden: het migratiesaldo blijft ook tien tot twintig jaar na afstuderen (bescheiden) positief, waar de meeste andere studentensteden een aanhoudende netto uitstroom te zien geven.
- Uit eerdere studies, voor zowel de Nederlandse situatie, als internationaal gezien, weten we dat de baan de belangrijkste verhuisreden is gedurende de eerste jaren na het afstuderen. Dit slaat echter al snel om: na drie a vier jaar op de arbeids- en woningmarkt kenmerken de verhuisbewegingen zich steeds meer door (1) zeldzaamheid en (2) bewegingen op korte afstand, binnen dezelfde woningmarkt (zie Venhorst e.a. (2010, 2013)). De aanhoudende netto instroom is dus een belangrijk gegeven voor de Apeldoornse situatie: hier heeft de stad de wind dus in de rug.

- De stadsdelen Noordwest en Noordoost lijken voor hoger opgeleiden die tien tot twintig jaar in hun carrière zitten de meest gewilde woonlocatie.
- De binnenstad is populair onder hoger opgeleiden die recent zijn afgestudeerd.

0.5 Als gevolg van de netto immigratie van hoger opgeleiden met al enige werkervaring neemt het aandeel WO-ers in Apeldoorn toe

- Rond het moment van afstuderen is ruim 80% van de hoger opgeleiden die in Apeldoorn wonen HBO-student.
- Zoals we hierboven hebben opgemerkt neemt in de jaren die daarop volgen het aantal verlaters hoger onderwijs in de stad jaarlijks steeds licht toe, waarbij er netto vooral WO-ers bijkomen.
- Onder de groep hoger opgeleide inwoners met vijftien tot twintig jaar werkervaring is het aandeel HBO-ers ongeveer 65%, en 35% procent WO-er.

0.6 De opbouw naar opleidingsniveau- en richting is in Apeldoorn vrijwel gelijk aan die in de omliggende gebieden

- Uitgewerkt naar opleidingsniveau- en richting lijkt de verdeling voor de groep hoger opgeleiden die in Apeldoorn woont op de verdeling voor hoger opgeleiden in de direct aangrenzende gebieden.
- Naarmate de tijd vordert wordt de gelijkenis met deze gebieden alleen maar groter.
- Dit houdt in dat het beperkte aanbod van bekostigd hoger onderwijs weliswaar gevolgen kan hebben voor het aantal hoger opgeleiden in de stad, maar dat dit niet leidt tot een andere opbouw naar opleidingsniveau- en richting.
- Het patroon voor de vier grote steden wijkt overigens wel af: hier is het aandeel WO-ers veel hoger; het aandeel van afgestudeerden per studierichtingen verhoudt zich daar ook anders.
- Het is de vraag of dez hoge mate van homogeniteit voor Apeldoorn en omliggende gebieden een kans is, of juist een probleem. Men kan redeneren dat deze vergelijkbaarheid van vaardigheden met de omliggende gebieden maakt dat uitwisselen, leren en schaalvoordelen makkelijker te realiseren zijn. Maar er is ook een keerzijde: wanneer bepaalde vaardigheden niet voorhanden zijn in de eigen stad, zijn ze dat dus ook niet in de nabije omgeving waarin het door die nabijheid relatief gemakkelijk werven zou zijn geweest. Het gevaar bestaat dus voor een bepaalde mate van lock-in op het niveau van de hele regio.

0.7 Van de studenten aan in Apeldoorn gevestigde hogere opleidingen is ongeveer 10% duurzaam in Apeldoorn woonachtig. Dat levert uitdagingen maar ook kansen voor beleid op

- We kunnen in dit onderzoek de studenten aan Saxion en de studenten aan de theologische universiteit meenemen.
- Van deze groep woont tijdens en na de studie gemiddeld ongeveer 10% in Apeldoorn. Nog eens 15-20% woont in de rest van de Stedendriehoek. De werklocatie geeft vergelijkbare, zij het iets lagere percentages, te zien.
- In vergelijking met de aandelen afgestudeerden die andere studentensteden uit hun eigen opleidingen duurzaam weten vast te houden, liggen deze percentages voor Apeldoorn twee-derde tot driekwart lager.
- Deze retentiecijfers hoeven op zichzelf geen aanleiding te zijn om vraagtekens te zetten bij de doelstelling om hoger onderwijs naar Apeldoorn te halen. Geen enkele studentenstad houdt al zijn afgestudeerden vast; dit zou ook een onrealistische doelstelling van beleid zijn. Het gaat om specifiek en specialistisch gepositioneerde opleidingen, waar de lokale vraag altijd beperkt is. Dit geldt ook voor de opleidingen die we niet in dit onderzoek konden meenemen.
- Een aanknopingspunt voor beleid is gelegen in de rol die binding met een regio speelt in de bestemmingskeuze van recent afgestudeerde hoger opgeleiden. Binding met een

regio verhoogt de kans dat een hoger opgeleide zich in dat gebied vestigt (zie Venhorst (2013)).

- Er is bij aanvang van de studie in Apeldoorn een netto instroom zichtbaar, die dus tegen de eerder beschreven trend van uit-migratie naar opleidingen elders ingaat, maar zeker niet voldoende is om die te compenseren. Tijdens de studie pendelt de overgrote meerderheid van de studenten echter van en naar Apeldoorn. Daarmee ontstaat in principe minder binding met de stad dan wanneer men er zou wonen. Het is zaak dat de pendelaars dus wel ervaringen met de stad opdoen. Dit vergroot de kans op eventuele vestiging in de toekomst. Het vraagt wel een keuze voor een focus op de studentenfuncties in de stad.
- Inbedding van de opleiding in de Apeldoornse context is belangrijk en levert ook andere doelstellingen van beleid op: de opleiding als belangrijke werkgever in de stad, de opleiding als stageplaats, de opleiding als wenkend perspectief voor de MBO-ers.

0.8 Naast migratie draagt ook de forensstroom richting Apeldoorn bij aan een hogere beschikbaarheid van HBO-technici en WO-ers in het algemeen

- Ongeveer 35% van in Apeldoorn woonachtige hoger opgeleiden werkt er ook. Er wordt veel gependeld richting de wijdere provincies Gelderland, Overijssel en Utrecht.
- De inkomende forensstroom lijkt in samenstelling naar onderwijsniveau en –richting op de samenstelling van de groep die in Apeldoorn woont. Dit geldt echter vooral voor diegenen die al wat verder gevorderd zijn in de carrière. Rond het moment van afstuderen laat de inkomende forensstroom een hoger aandeel WO-ers zien.
- Afgestudeerden in technische richtingen staan in Apeldoorn in bijzondere belangstelling. Het is opvallend dat een relatief groot aandeel van de uitstromende forensen juist een opleiding in deze richting heeft. Het is ook een belangrijke groep onder de inkomende forensen. Per saldo forensen er HBO-technici richting Apeldoorn, maar is er een negatief forenssaldo WO-technici.
- De uit-forenzende technicus wordt daarmee een mogelijk interessante doelgroep voor beleid. Het zal vooral zaak zijn zicht te krijgen op de processen van werving en selectie bij werkgevers: is het de match, of de arbeidsvoorwaarden, of andere omstandigheden zoals specifieke bedrijfsverplaatsingen, die een rol spelen bij de keuze van personen binnen deze groep toch vanuit Apeldoorn naar elders te pendelen?

0.9 Apeldoorn is een gezinsstad in een gezinsregio

- Binnen vijf jaar na afstuderen is er bij 25% van de hoger opgeleiden in Apeldoorn sprake van een of meerdere kinderen in het huishouden. Nog eens ruim 40% woont samen met een partner.
- Vijf jaar later is er bij 60% sprake van kinderen, en deze trend zet nog even door.
- Opvallend is dat deze patronen nagenoeg gelijk zijn aan wat er gebeurt in de rest van de Stedendriehoek en de andere omliggende regio's.
- Ook hier is dus sprake van een zeer homogeen beeld, net als bij de opleidingsrichting. Het is daarbij opvallend dat het patroon van Apeldoorn, als gemeente, overeenkomt met dat van de bovengenoemde regio's omdat dat een optelsom betreft van stedelijke en meer rurale gebieden. Deze homogeniteit kan helpen met het neerzetten van een gezinsimago van zowel de gemeente als de regio.
- Stadsdeel Binnenstad wijkt af van dit beeld: daar is een samenstelling te zien die veel meer lijkt op die van de grote steden met veel alleenstaanden en weinig gezinnen.
- Het is verder van groot belang op te merken dat een groot deel van de partners zelf ook werkt en pendelt. Het is niet eens zozeer de aanwezigheid van partner, maar meer of hij of zij ook economisch actief is, wat de ruimtelijke mobiliteit van huishoudens bepaalt. Dit gegeven kan verklaren waarom Apeldoorn een netto-instroom van hoger onderwijs verlaters met meer ervaring laat zien: bereikbaarheid, zoals de centrale ligging van Apeldoorn biedt, is een belangrijke carrière-factor in deze levensfase.

1 Achtergrond en opzet van deze studie

In dit eerste hoofdstuk gaan we kort in op de opzet van dit onderzoek en de vragen die we hiermee willen beantwoorden.

1.1 Achtergrond

In 2013 verscheen het rapport ‘Geslaagd in de Stad’ waarin, onder meer voor de gemeente Apeldoorn, een unieke blik werd geboden in de lange termijn verhuisbewegingen en arbeidsmarktuitskomsten van 17 opeenvolgende cohorten afgestudeerden uit het hoger onderwijs in Nederland (Venhorst, Koster en Van Dijk, 2013).

De voorliggende studie is een vervolg op en een uitdieping van dit eerdere onderzoek. Bij de gemeente Apeldoorn leven aanvullende vragen over de ontwikkeling in het aantal hoger opgeleiden in de stad, en het profiel van deze groep.

In dit onderzoek passen we register gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek toe waarmee we een unieke en zeer gedetailleerde inkijk in verhuis- en woonpatronen en arbeidsmarktgedrag van afgestudeerden hoger onderwijs in Nederland over een lange tijd kunnen bieden. We beschikken over informatie van vele jaargangen afgestudeerden van het hoger onderwijs gedurende de periode 1990 tot 2012.

De relevantie van deze studie voor het beleid is groot vanwege de gedetailleerdheid van de informatie voor zowel de lokale en regionale opleidings- en arbeidsmarkt, als voor de woningmarkt. Immers, we kunnen niet alleen de arbeidsmarktloopbanen inzichtelijk maken voor deze specifieke groep, maar ook de combinatie met de woonlocatie kan gemaakt worden, op een laag regionaal schaalniveau. Wat is de studielocatie en achtergrond van huidige hoogopgeleide inwoners? Welke stappen hebben zij op de arbeidsmarkt gemaakt? Vertrekken schoolverlaters na afloop van de studie of blijft men in de regio? Waar gaan ze wonen en hoe ontwikkelt zich dat met de samenstelling van het huishouden? Met deze informatie kunnen (samenwerkende) gemeenten en regio’s een empirische basis leggen onder hun onderwijs-, arbeidsmarkt- en huisvestingsbeleid.

Dit onderzoek is tot stand gekomen in samenwerking met Rolf Tjemmes en Victor Ledeboer van de gemeente Apeldoorn. Het onderzoeksteam dankt beiden voor de constructieve samenwerking.

1.2 Doel- en vraagstelling

De doelstelling van het onderzoek betreft het verschaffen van inzicht in de ontwikkeling over tijd van de samenstelling naar opleiding, woon- en werkloopbaan en huishoudenkarakteristiek van de groep afgestudeerden hoger onderwijs in en om Apeldoorn.

De volgende twee hoofdvragen staan centraal:

1. Hoe ontwikkelt het aantal afgestudeerden hoger onderwijs in en om Apeldoorn zich over tijd, en welke afstudeercohort-specifieke patronen zijn daarin zichtbaar?
2. Wat is de dynamiek in het profiel van deze groep, gelet op de WO en HBO onderwijsrichting, huishoudensamenstelling en economische activiteit?

We hebben hierbij de volgende subvragen geformuleerd:

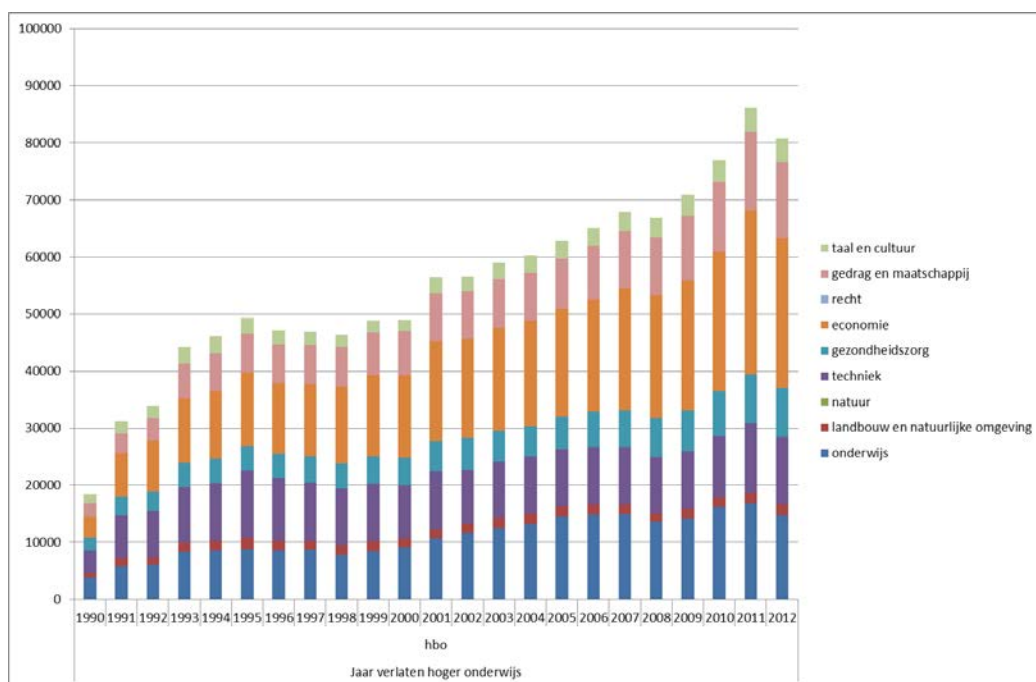
- a. Hoeveel afstudeerders van hoger onderwijs gaan er jaarlijks in Apeldoorn wonen en/of werken vanaf afstudeercohort 1990?
  - I. Waar komen ze vandaan?
  - II. In welke wijken vestigt men zich naar huishoudensamenstelling?
  - III. Wat is het opleidingsniveau en –richting?
  - IV. In welke sector werkt men?

- V. Welk deel van hen is zelfstandig ondernemer?
- b. Wat deed men voordat men in Apeldoorn kwam wonen?
- I. Welk deel volgde onderwijs of werkte?
- II. Heeft men na het afstuderen eerst ergens anders gewoond (of gewerkt?) voordat men in Apeldoorn kwam wonen?
- III. Zitten periodes van, bijvoorbeeld, werkloosheid of zelfstandigheid in de loopbaan?
- c. Wat is het woon- en werkprofiel van afgestudeerden van Apeldoornse hogere opleidingen?

De beantwoording van subvragen a.I tot en met a.V vormt het leeuwendeel van dit rapport. De subvragen onder b. komen aan de orde in paragraaf 4.2. In paragraaf 3.6 kijken we naar de afgestudeerden van in Apeldoorn gevestigde opleidingen.

1.3 Onderzoeksopzet en rapportage

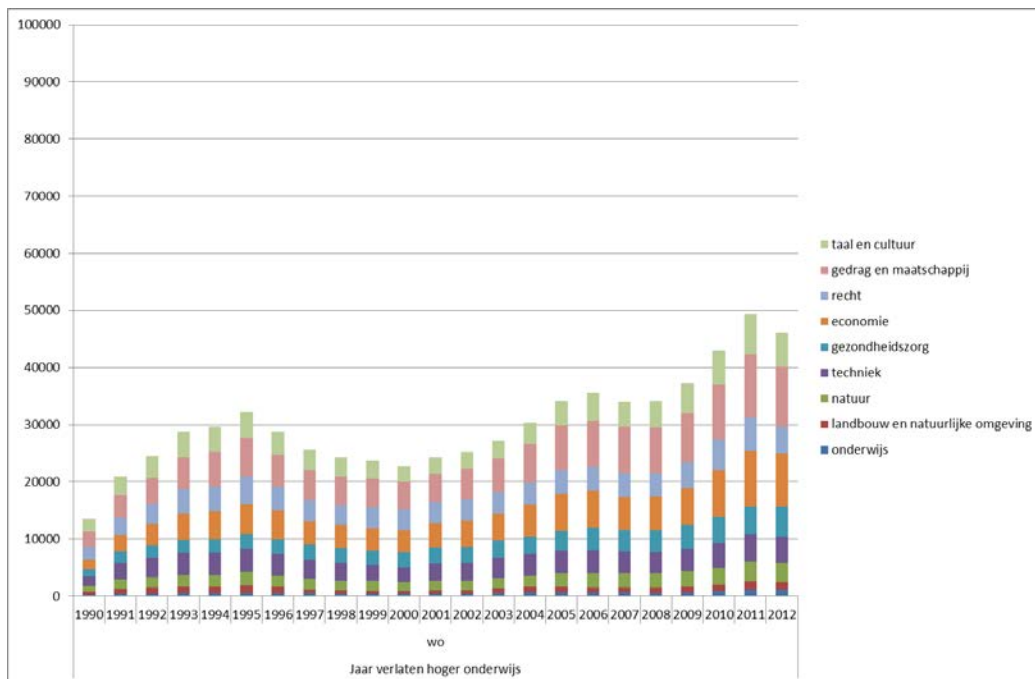
We beantwoorden deze vragen door gebruik te maken van registergegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Het onderzoeksontwerp is gelijk aan dat van het project “Geslaagd in de Stad”. We volgen HBO en WO afgestudeerden uit de afstudeerjaren sinds 1990 in de tijd op basis van gecombineerde gegevens van onder andere de Belastingdienst en de Gemeentelijke Basisadministratie. In de figuren 1.1 en 1.2 laten we de ontwikkeling in totale omvang, en naar studierichting, zien voor respectievelijk het HBO en het WO.

*Figuur 1.1: Totale omvang per cohort, naar studierichting, HBO.
Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.*

Uit de figuren is op te maken dat er bij zowel HBO als WO een positieve trend is in het aantal studenten dat jaarlijks afstudeert, het hoger onderwijs verlaat, en beschikbaar komt voor de arbeidsmarkt.

Deze cohortopzet stelt ons in staat om de ervaringen van opeenvolgende cohorten afgestudeerden naast elkaar te zetten en te vergelijken. Uit een dergelijke vergelijking zijn immers veel eenvoudiger de structurele patronen in de migratie en arbeidsmarktintrede van afgestudeerden te destilleren. Deze kunnen we dan vervolgens gebruiken om verschuivingen in de keuzes van opeenvolgende cohorten te identificeren.

Figuur 1.2: Totale omvang per cohort, naar studierichting, WO.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

Dit rapport bevat de onderzoeksverantwoording en een vooral grafische beschrijving van de belangrijkste patronen. Het gaat vergezeld van een set tabellen en een presentatie.

1.4 Enkele belangrijke begrippen en operationalisaties

In het navolgende zetten we een aantal kernbegrippen uit deze studie op een rij, voor zover we hier termen hanteren die afwijken van de standaard (CBS) definities.

Afgestudeerden en Verlaters Hoger Onderwijs: een afgestudeerde is een persoon met een diploma uit het hoger onderwijs. Niet alle personen die we in dit onderzoek volgen hebben daadwerkelijk het diploma behaald van de laatste opleiding in het hoger onderwijs waar men ingeschreven heeft gestaan. Een deel heeft eerder een diploma in het hoger onderwijs gehaald, een klein deel heeft nooit een diploma in het hoger onderwijs behaald. Daarom verwijzen we naar de personen in dit onderzoek als Verlaters Hoger Onderwijs.

Cohort: een groep personen die in hetzelfde studiejaar het hoger onderwijs hebben verlaten.

Meetmoment: het moment waarop we een individu observeren, getimed relatief ten opzichte van het moment van verlaten hoger onderwijs. Het meetmoment $T = 0$ verwijst naar het moment van verlaten hoger onderwijs. Het meetmoment $T = 1$ verwijst naar het jaar na het verlaten hoger onderwijs.

Observatieraam: afhankelijk van wanneer een persoon het hoger onderwijs verlaat observeren we een deel van diens carrière. Dit heeft te maken met de lengte van de tijdreeksen die beschikbaar zijn bij het CBS. Zo is de informatie uit de Gemeentelijke Basisadministratie beschikbaar vanaf 1995. Dat betekent dat het observatieraam voor een lid van het afstudeercohort 2000 loopt vanaf $T = -5$.

Opleidingsniveau: we onderscheiden in deze studie twee onderwijsniveau's, te weten HBO en WO. We maken geen nader onderscheid naar bachelor of masterniveau.

Opleidingsrichting: we onderscheiden in deze studie negen opleidingsrichtingen, gebaseerd op het croho onderdeel van de gevolgde opleiding.

Regio-indeling: we hanteren in deze studie een regio-indeling die op maat gemaakt is voor de situatie van Apeldoorn. Het is in essentie een concentrisch stelsel wat heel Nederland dekt en waarbij de individuele gebieden elkaar uitsluiten. De regio-indeling is als volgt opgebouwd:

- Apeldoorn
- Overig Stedendriehoek (dus exclusief Apeldoorn), in de figuren afgekort tot Overig S3h
- Corop Veluwe
- Overig provincie Overijssel, Gelderland, Utrecht (dus exclusief de Stedendriehoek en de stad Utrecht)
- Grote Steden (Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Den Haag)
- Overig provincies Noord-Holland, Zuid-Holland (dus exclusief de Grote Steden)
- Overig Nederland (exclusief de eerder genoemde gebieden)

Stadsdelen: we maken binnen de gemeente Apeldoorn onderscheid tussen zes Stadsdelen, welke geconstrueerd zijn op basis van de wijken- en buurtenindelingen van het CBS, op basis van de indeling die door de gemeente Apeldoorn wordt gehanteerd.

1.5 Leeswijzer

Het rapport is als volgt georganiseerd. We beginnen in hoofdstuk 2 met een overzicht van de totale aantallen afgestudeerden die zich de afgelopen jaren in Apeldoorn gevestigd hebben. Dit doen we zowel in absolute aantallen als in aandeel ten opzichte van de rest van Nederland. We bespreken in hoofdstuk 2 ook de trends in het vestigingspatroon per wijk in Apeldoorn.

In hoofdstuk 3 verdiepen we ons in de migratiepatronen. Waar komen de instromers vandaan? Waar gaan de vertrekkers naar toe? Met welke gebieden heeft de gemeente Apeldoorn een positief migratiesaldo? En wanneer in de studie en vroege arbeidsmarktcarrière doet zich dat voor? Vervolgens rapporten we de verdeling naar opleidingsniveau en – richting, en noteren dat migratie en opleidingsverdeling nauw met elkaar samenhangen. We onderzoeken in hoeverre deze verdeling verschilt tussen Apeldoorn en de omliggende regio's. We besteden in dit hoofdstuk ook aandacht aan de studenten en afgestudeerden van opleidingen die in Apeldoorn zelf gevestigd zijn.

In hoofdstuk 4 wenden we de blik naar de arbeidsmarkt. We starten met een overzicht van de sociaal economische positie, waarna we de werkenden nader gaan beschouwen: wat is de werklocatie van in Apeldoorn woonachtige afgestudeerden? In welke sectoren is men vooral actief, en verschilt dat tussen forensen en niet-forensen? Vervolgens kijken we of de wijken in Apeldoorn verschillen als het gaat om het forensagedrag van de afgestudeerden. Ook hier is het onderscheid instromers en blijvers van belang: welke arbeidsmarktervaring of ervaring in zelfstandigheid brengen de instromers, met enige jaren ervaring op de arbeidsmarkt, met zich mee?

Hoofdstuk 5 focussed op de samenstelling van het huishouden, in relatie tot de woongemeente of het woonstadsdeel binnen Apeldoorn. We eindigen met een blik op de arbeidsmarktsituatie van partners.

De conclusies zijn te vinden in hoofdstuk 0 aan het begin van dit rapport.

2 Verlaters hoger onderwijs in Apeldoorn: de grote lijn

We kunnen het aantal hoger opgeleiden in een stad op verschillende manieren beschouwen. Ten eerste is daarbij uiteraard te denken aan het aantal inwoners van een gemeente met een diploma uit het HBO of WO. Maar tegelijkertijd is daarmee niet het potentieel aan hoger opgeleiden wat beschikbaar is voor de lokale arbeidsmarkt bepaald. Vooral in een land als Nederland waar velen naar werk (of opleiding) pendelen is de aanwezigheid van hoger opgeleiden in de nabije omgeving ook van groot belang.

In dit hoofdstuk presenteren we de ontwikkeling in het aantal verlaters hoger onderwijs dat in Apeldoorn woont. We kijken ook naar het aandeel van deze groep, als percentage van de totale cohortomvang. We hanteren daarbij een carrièreperspectief dat ons zicht biedt op de rol die Apeldoorn speelt in de levensloop van deze verlaters hoger onderwijs. In het volgende hoofdstuk betrekken we hierbij ook het regionale perspectief.

2.1 Studiegerelateerd vertrek uit Apeldoorn, gevolgd door instroom later in de carrière

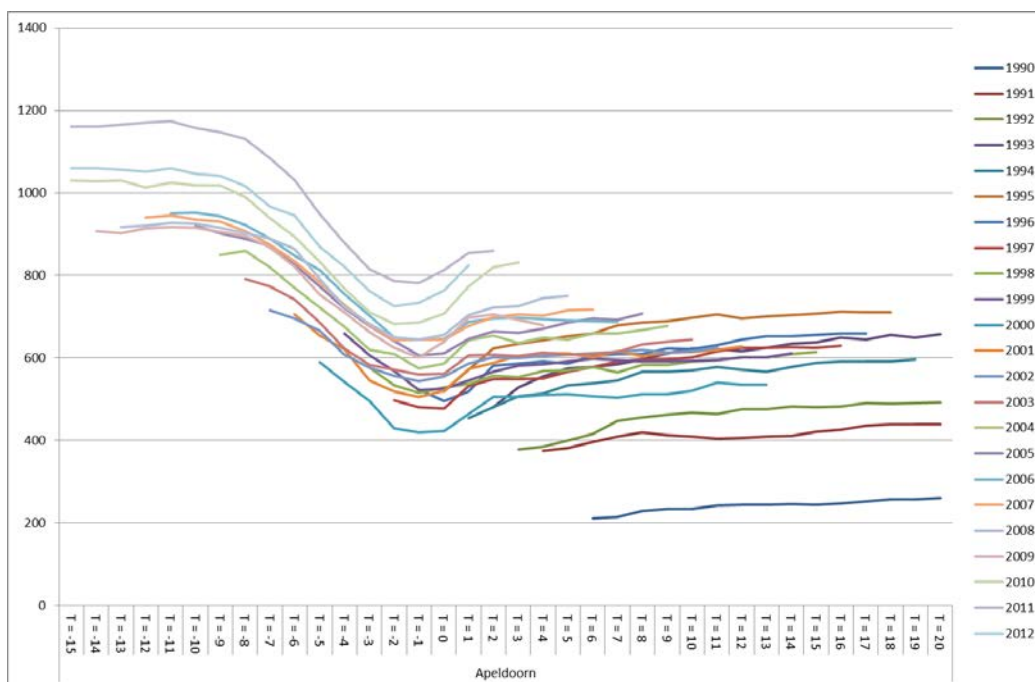
In figuur 2.1 laten we, per cohort, het aantal verlaters hoger onderwijs zien dat op een gegeven meetmoment in Apeldoorn woont. In figuur 2.2 geven we dezelfde aantallen weer, maar nu als percentage van de totale cohortomvang. Op de x-as is steeds de tijd ten opzichte van het verlaten van het hoger onderwijs weergegeven. Het meetmoment $T = 0$ is hier vooral van belang: dit is het moment van het behalen van het diploma, of het moment waarop men de laatste opleiding zonder diploma verlaat. De negatieve waarden van $T < 0$ betreffen de periode voorafgaand aan het verlaten hoger onderwijs. Dit betreft dus de periode als student, of zelfs, voor de meer recente cohorten, de periode in de middelbare schoolleeftijden. De positieve waarden van $T > 0$ betreffen de periode na afstuderen en dekken dus de eerste periode op arbeids- en woningmarkt.

Beide figuren geven zicht op de een aantal belangrijke structurele patronen in het aantal verlaters hoger onderwijs in Apeldoorn. We zagen in hoofdstuk 1 al dat het jaarlijkse totaal aantal afgestudeerden, ofwel de cohortomvang, in Nederland jaar op jaar toeneemt. Het is dus voor Apeldoorn van belang om te weten of het aantal dat zich duurzaam in de stad vestigt daar in meebeweegt.

Ten eerste leidt het geheel van studiegerelateerde migratie tot een netto uitstroom uit Apeldoorn. Er is in de jaren voorafgaand aan de diplomadatum sprake van een sterke netto-uitstroom. Voorafgaand aan de studieperiode liggen de aantallen woonachtig in Apeldoorn rond de 600 tot 1200 (toekomstige) studenten. Tijdens de studie ligt het aantal in Apeldoorn woonachtige studenten lager: de aantallen bewegen zich tussen de 400 en 800 per cohort. In het jaar na afstuderen is vervolgens weer een scherpe netto instroom te zien van ongeveer 100 personen. Structureel leidt studie-gerelateerde migratie dus tot een netto uitstroom uit Apeldoorn. Dit is niet het beeld voor de meeste studentensteden, waar studie-gerelateerde migratie vrijwel overal een duurzame netto-instroom ("Brain Gain") oplevert (zie ook Venhorst e.a. (2010)). Het netto verlies voor Apeldoorn is bijna volledig terug te voeren op een netto verlies aan de grote steden, zoals we in het volgende hoofdstuk zullen zien.

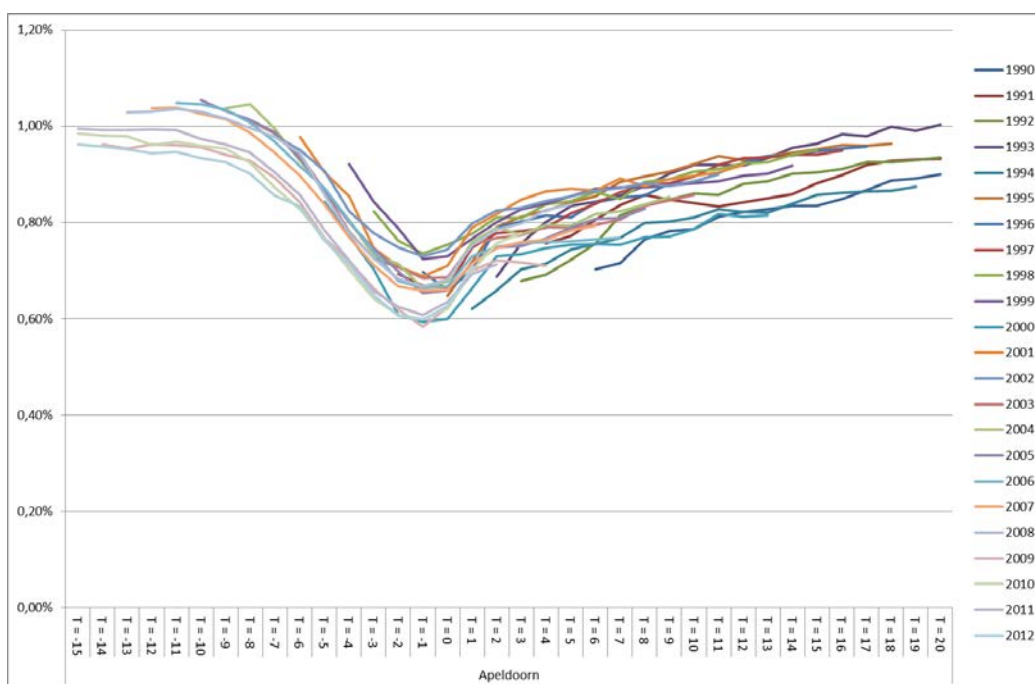
Ten tweede is er voor Apeldoorn een gestage netto-instroom te zien in de verdere jaren na het verlaten van het hoger onderwijs. Sinds het afstudeercohort 2000 vestigen zich gemiddeld tussen de 500 en 850 jonge hoger opgeleiden in Apeldoorn. Een deel van deze groep woont al in Apeldoorn tijdens de studie. Het gaat hier dus om deels bestaande inwoners die nu wel met een recent behaald HBO of WO diploma beschikbaar komen voor de arbeidsmarkt. Dit beeld van gestage toename is uniek voor Apeldoorn en suggereert dat de stad een aantrekkelijke bestemming is voor hoger opgeleiden die al wat verder in de woon- en arbeidscarrière zitten. Voor veel universiteitssteden is de trend aanhoudend negatief (zie ook Venhorst e.a. (2013)).

Figuur 2.1: Totaal aantal verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoorn, naar meetmoment en cohort.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

Figuur 2.2: Verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoorn, naar meetmoment en cohort, in aandeel van de totale cohortomvang.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

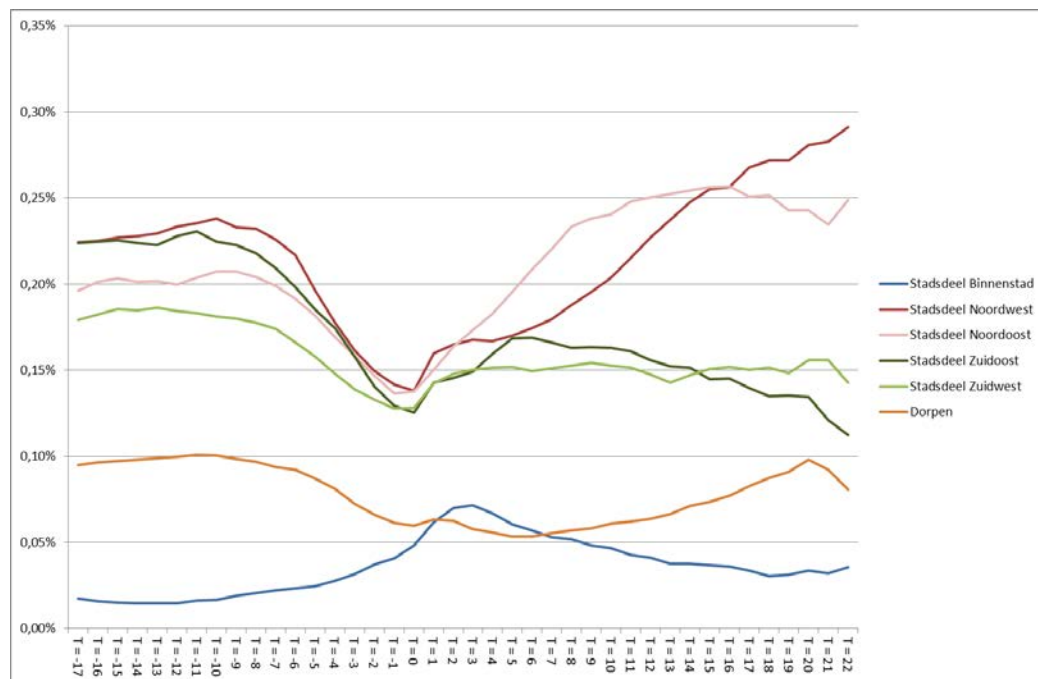
Ten derde neemt, zoals we al in hoofdstuk 1 zagen, de cohortomvang jaar op jaar toe. In figuur 2.1 is te zien dat Apeldoorn daarin meebeweegt. Elk recenter cohort ligt boven het vorige, op cohort 2012 na, maar ook dit is het landelijke beeld. Echter, uit figuur 2.2 wordt duidelijk dat het aandeel van Apeldoorn in het landelijke totaal voor de cohorten vanaf 2009 onder druk is komen te staan. Het aandeel is structureel 0,1 procentpunt lager. Structureel vestigt rond de 1% van het totaal aantal afgestudeerden zich in Apeldoorn, dus het gaat hier om een verlaging van ongeveer een tiende. Omdat deze recente cohorten zoveel groter zijn, vertaalt zich dit niet in

lagere absolute aantallen. Het is verleidelijk dit aan de crisis te wijten, maar dan zou een hoger aandeel thuiswonende studenten toch meer voor de hand gelegen hebben. We zien juist een lager aandeel in deze levensfase.

Ten vierde zij opgemerkt dat de patronen voor de ruim twee decennia aan afgestudeerden die we kunnen volgen opmerkelijk stabiel zijn gebleken. De verschillen in absolute aantallen zijn terug te voeren op de verschillen in de totale omvang van het cohort. Dit doet zich ook in andere steden voor (Venhorst e.a. (2013)). Ook zijn er in de cohort-specifieke patronen geen grote veranderingen te ontdekken die samenhangen met economische crisis van 2002-2005 en de meer recente financiële crisis.

2.2 Uiteenlopende ontwikkelingen in de Stadsdelen

De aanhoudende instroom in Apeldoorn slaat niet in gelijke mate in alle Stadsdelen neer, zo blijkt uit figuur 2.3. Stadsdeel Binnenstad is een belangrijke bestemming voor verlaters hoger onderwijs direct aan het begin van de carrière, maar in deze levensfase is er ook instroom zichtbaar in de Stadsdelen Zuidoost, Noordwest en Noordoost. Het zijn alleen de twee laatstgenoemde Stadsdelen die ook verderop in de carrière belangrijk zijn.

Figuur 2.3: Verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoornse Stadsdelen, naar meetmoment en cohort, in aandeel van de totale cohortomvang.

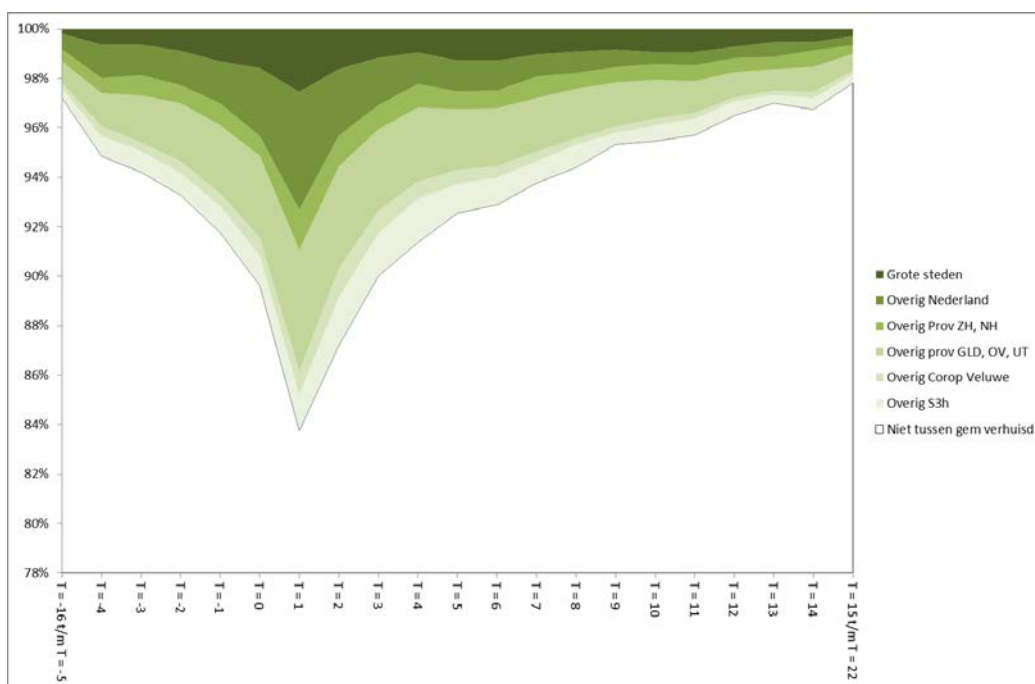
Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

3 Migratie en opleiding

De patronen in het vorige hoofdstuk zijn het resultaat van migratiebewegingen. In dit hoofdstuk werken we ze nader uit naar herkomst- en bestemmingsgebieden. Vervolgens onderzoeken we de vraag of en zo ja hoe migratie kan bijdragen aan het aantal verlaters hoger onderwijs in Apeldoorn. Ten tweede onderzoeken we in hoeverre migratie bijdraagt aan de structuur naar opleidingsniveau en –richting.

3.1 De herkomst van de instromende studenten en verlaters hoger onderwijs

In figuur 3.1 laten we de ontwikkeling in de instroomkans zien. We maken gebruik van een regio-indeling die voor dit onderzoek rondom Apeldoorn op maat is gemaakt. We onderscheiden zo een aantal herkomstregio's, uiteenlopend van de Stedendriehoek (S3h) tot de vier grote steden. We onderscheiden uiteraard ook de groep die niet tussen gemeenten is verhuisd. Zuiver demografisch dient deze kans berekend te worden ten opzichte van diegenen die *at risk* zijn om naar Apeldoorn te komen: verlaters hoger onderwijs in de rest van Nederland. Dit bemoeilijkt de vergelijking met de uitstroomkansen echter. Vandaar dat we het jaarlijks aantal instromers nu hebben berekend ten opzichte van het totaal aantal verlaters hoger onderwijs dat aan het eind van de periode in de gemeente woont.

Figuur 3.1: Verlaters hoger onderwijs, verhuizers richting Apeldoorn, naar meetmoment en regio van herkomst.

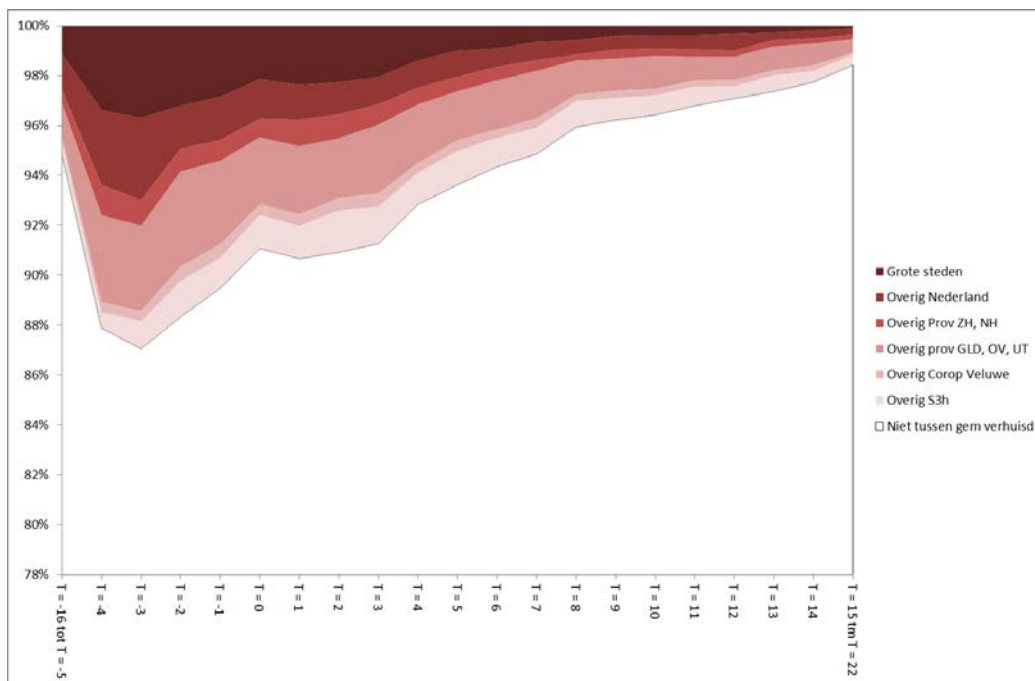
Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

De op deze wijze berekende instroomkans piekt in het jaar dat volgt op afstuderen. De instromers komen in die fase vooral uit de regio's "Overig provincie Overijssel, Gelderland en Utrecht" en "Overig Nederland". Ook de instroom vanuit de grote steden is relevant. Op de langere termijn na afstuderen neemt de migratiekans af: op een gegeven meetmoment bestaat nog maar gemiddeld 5% uit recente verhuizers, de rest uit verlaters hoger onderwijs die de vorige periode ook al in Apeldoorn woonden. Daarnaast worden dan de dichterbij gelegen regio's belangrijker: lange afstandsverhuizingen worden relatief onbelangrijk.

3.2 De bestemming van vertrekkende studenten en verlaters hoger onderwijs

Vervolgens kijken we naar de vertrekkers. De patronen zijn weergegeven in figuur 3.2, waar we dezelfde indeling in bestemmingsregio's hanteren als in figuur 3.1. De vertrekans uit

Apeldoorn, berekend ten opzichte van de groep achterblijvers, is het grootst drie tot vier jaar voor het afstuderen, ofwel de periode waarin men een studie aanvangt of daar wellicht net een jaar mee bezig is. De bestemmingsregio's wijken niet heel sterk af van wat we zagen bij de herkomstregio's van de instromers: de middellange afstand richting de rest van Overijssel, Gelderland en Utrecht, Overig Nederland en de grote steden. In de volgende paragraaf bestuderen we de migratiesaldi tussen Apeldoorn en deze gebieden.

Figuur 3.2: Verlaters hoger onderwijs, verhuizers vanuit Apeldoorn, naar meetmoment en regio van bestemming.

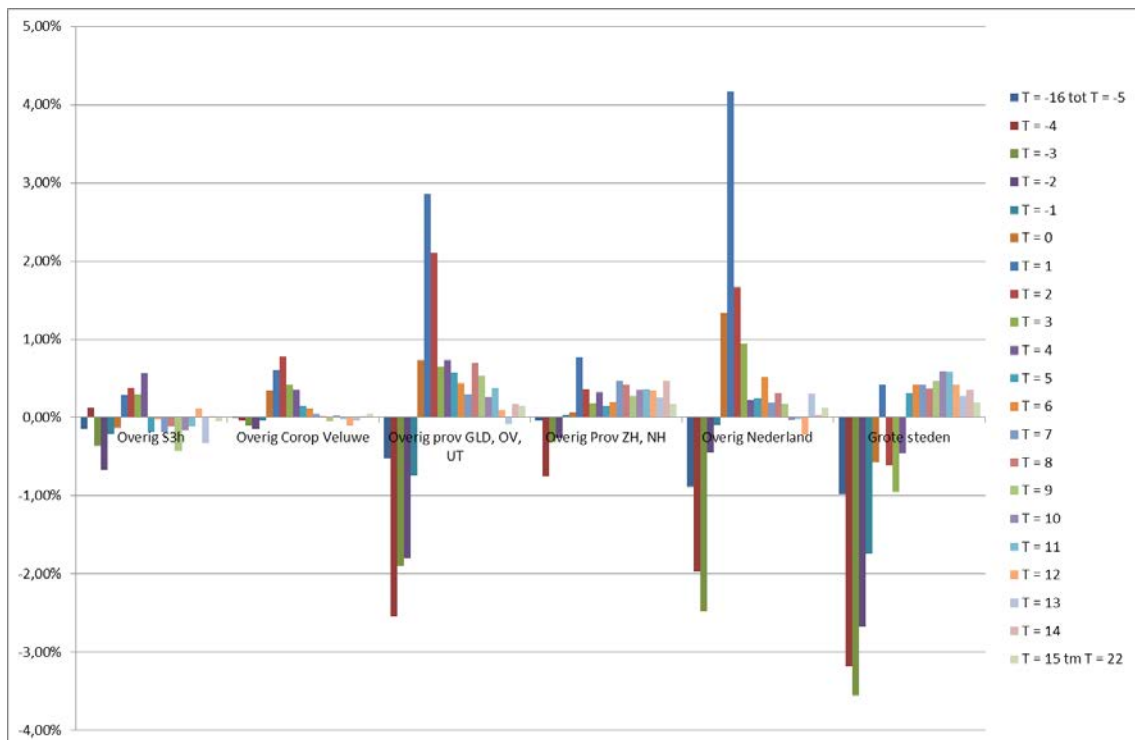
Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

3.3 De dynamiek in het migratiesaldo met de omliggende gebieden

In deze paragraaf combineren we de gegevens over in- en uitstroom en berekenen we een migratiesaldo met de diverse omliggende regio's. We moeten hier rekening houden met het feit dat we op een gegeven meetmoment een bepaald aantal cohorten observeren. Daarom verschillen de absolute en netto stromen in omvang van elkaar tussen de meetmomenten, los van een eventueel patroon over tijd. Ook hier moeten we dus zorgen dat we de stromen per meetmoment normaliseren. We doen dit door het aantal vertrekkers naar een regio en het aantal instromers uit die regio te delen op het aantal verlaters hoger onderwijs dat het hele jaar in Apeldoorn woonde.

Deze gegevens zetten we per regio af tegen de meetmomenten, zodat zichtbaar wordt of het migratiesaldo met een bepaalde regio samenhangt met de levensfase van de migrerende hoger opgeleiden. Een en ander is weergegeven in figuur 3.3.

Uit de figuur blijkt ten eerste dat het migratiesaldo tussen Apeldoorn en de regio's die we in dit rapport onderscheiden sterk samenhangt met de levensfase. Jongeren die studeren, of zelfs nog bij hun ouders wonen, hebben een vertrek kans naar alle regio's. Voor een aantal bestemmingen is dit echter een zeer bescheiden kans die ook al snel omslaat in een netto instroom. Vooral voor de grote steden is dit patroon anders: het negatieve saldo houdt langer aan, en wordt ook in veel mindere mate gecompenseerd door een positief saldo verder in de carrière. De netto-uitstroom uit Apeldoorn, tijdens de studentenperiode, is dan ook vooral aan het grote vertrek naar de grote steden te wijten. Dit is in veel studentensteden niet anders.

Figuur 3.3: Verlaters hoger onderwijs, migratiesaldo Apeldoorn met genoemde regio's, naar meetmoment en regio van bestemming, relatief t.o.v. niet-verhuizers.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

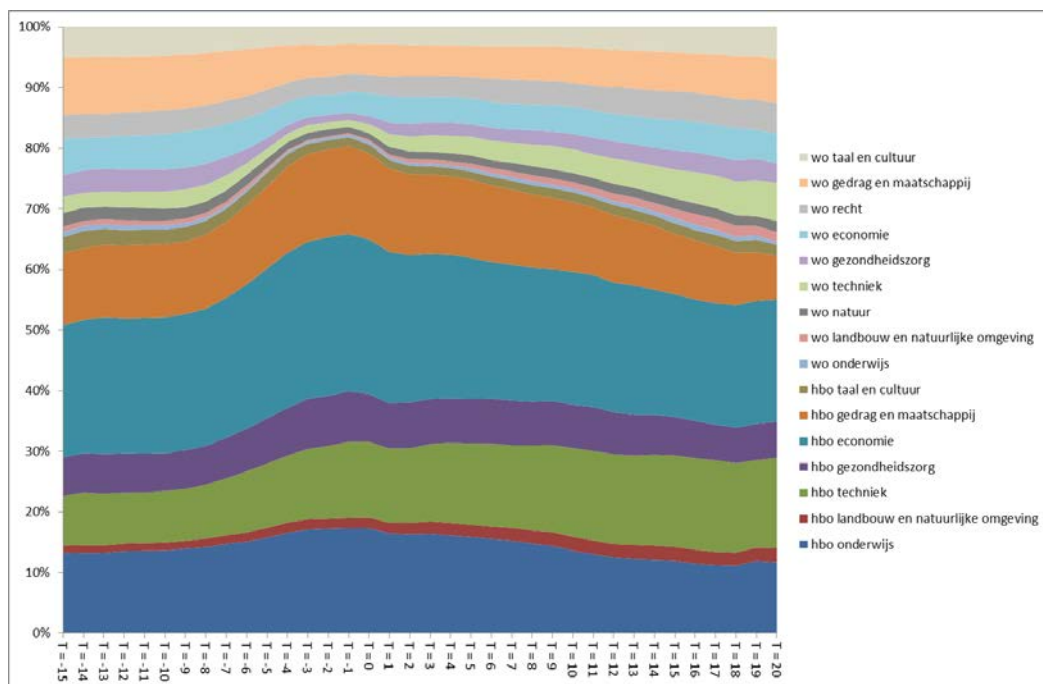
3.4 Meer WO-ers in Apeldoorn als gevolg van netto-inmigratie

In de volgende paragrafen verkennen we de relatie tussen deze migratiepatronen en de samenstelling naar opleidingsniveau en – richting van de verlaters hoger onderwijs in en om Apeldoorn. Om te beginnen geven we in figuur 3.4 de samenstelling van de groep verlaters hoger onderwijs in Apeldoorn weer naar opleidingsniveau en –richting. Te zien is dat het aandeel met een WO-opleiding gestaag toeneemt. Dit is voor een belangrijk deel toe te schrijven aan de netto instroom in Apeldoorn. Een andere factor is dat we, naarmate we verder in de carrière observeren, we dit doen op basis van de langer geleden afgestudeerde cohorten. In deze cohorten is het percentage WO-ers ook hoger.

Rond het moment van afstuderen is ruim 80% van de hoger opgeleiden die in Apeldoorn wonen HBO-student. Onder de groep hoger opgeleide inwoners met vijftien tot twintig jaar werkervaring is het aandeel HBO-ers ongeveer 65%, en dus is 35% procent WO-er.

Het onderscheid naar studierichtingen is ook van belang. Apeldoorn is, net als veel andere steden in Nederland, geïnteresseerd in afgestudeerden in de sector techniek. Uit de figuur is op te maken dat het aandeel met deze opleidingsrichting op zowel HBO als WO niveau over tijd toeneemt. Ook dit hangt samen met de aanhoudende netto instroom.

Het feit dat men in Apeldoorn woont, wil uiteraard niet zeggen dat men ook actief is op de Apeldoornse arbeidsmarkt. Op dit punt keren we in hoofdstuk 4 terug. We gaan hier eerst nader in op de ontwikkelingen in de omliggende regio's.

Figuur 3.4: Verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoorn, naar meetmoment, opleidingsniveau en -richting.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

3.5 De opbouw naar opleidingsniveau en -richting is in Apeldoorn op termijn vrijwel gelijk aan die in de omliggende gebieden

In de figuren 3.5a en 3.5b vergelijken we Apeldoorn met de andere regio's, op het punt van de samenstelling van de groep verlaters hoger onderwijs in al deze gebieden naar hoger onderwijsniveau en – richting.

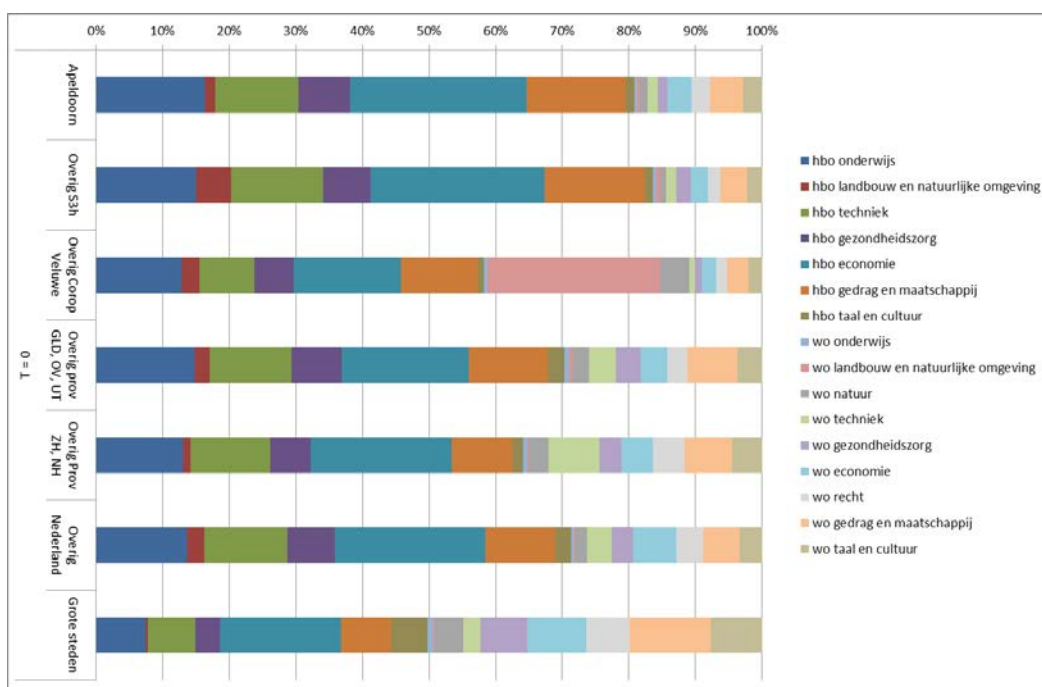
Uitgewerkt naar studieniveau en –richting ziet de groep hoger opgeleiden die in Apeldoorn woont er rond het moment van afstuderen (T = 0, figuur 3.5a) nagenoeg hetzelfde uit als die in de direct aangrenzende gebieden (vooral Overig Stedendriehoek). Naarmate de tijd vordert wordt de gelijkenis met deze gebieden alleen maar groter. Op meetmoment T = 10, tien jaar na verlaten hoger onderwijs, weergegeven in figuur 3.5b, zijn de verschillen tussen Apeldoorn en de overige regio's te verwaarlozen. Ook dit is het gevolg van migratie.

Dit houdt in dat het beperkte aanbod van bekostigd hoger onderwijs in Apeldoorn weliswaar gevolgen kan hebben voor het aantal hoger opgeleiden in de stad, maar dat dit niet leidt tot een andere opbouw naar opleidingsrichting en niveau.

De patronen voor de grote steden wijken wel af: hier is het aandeel WO-ers veel hoger en de studierichtingen op zich verhouden zich ook anders.

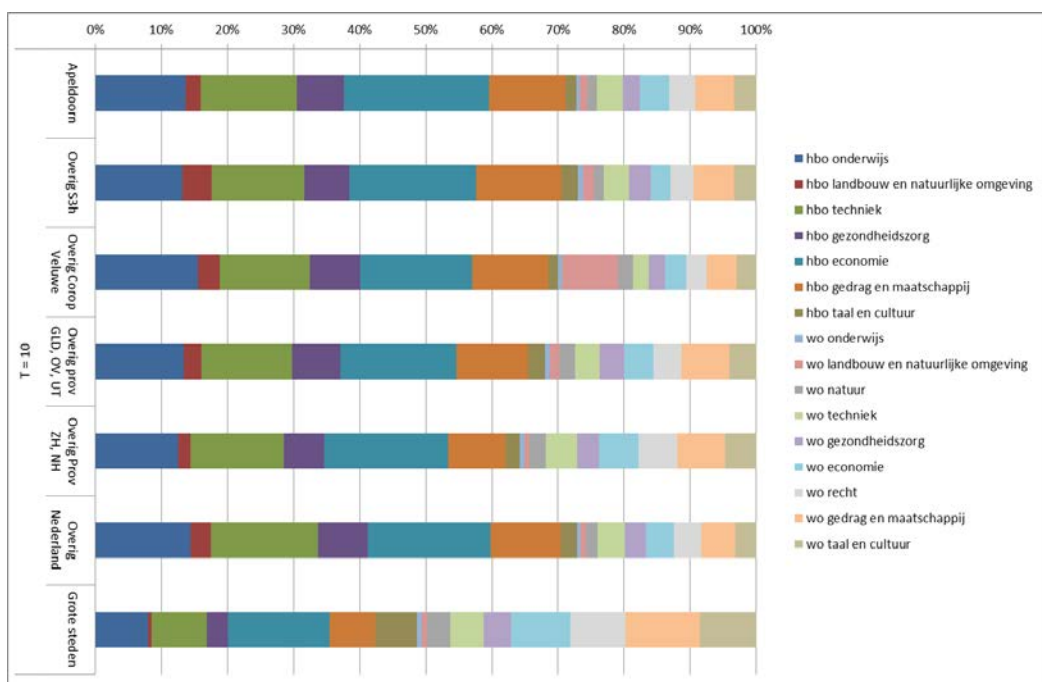
Het is de vraag of deze hoge mate van homogeniteit een kans is, of juist een probleem. Men kan redeneren dat op deze manier sprake is van hoge mate van gerelateerdheid van vaardigheden, waardoor uitwisselen, leren en schaalvoordelen makkelijker te realiseren zijn. Echter, er is ook een keerzijde: wanneer bepaalde vaardigheden niet voorhanden zijn in de eigen stad, zijn ze dat dus ook niet in de nabije omgeving, waaruit het gezien de beperkte afstand relatief gemakkelijk werven zou zijn geweest. Het gevaar bestaat dus voor een bepaalde mate van lock-in op het niveau van de hele regio.

Figuur 3.5a: Verlaters hoger onderwijs, naar opleidingsniveau en – richting en woonregio, meetmoment $T = 0$.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

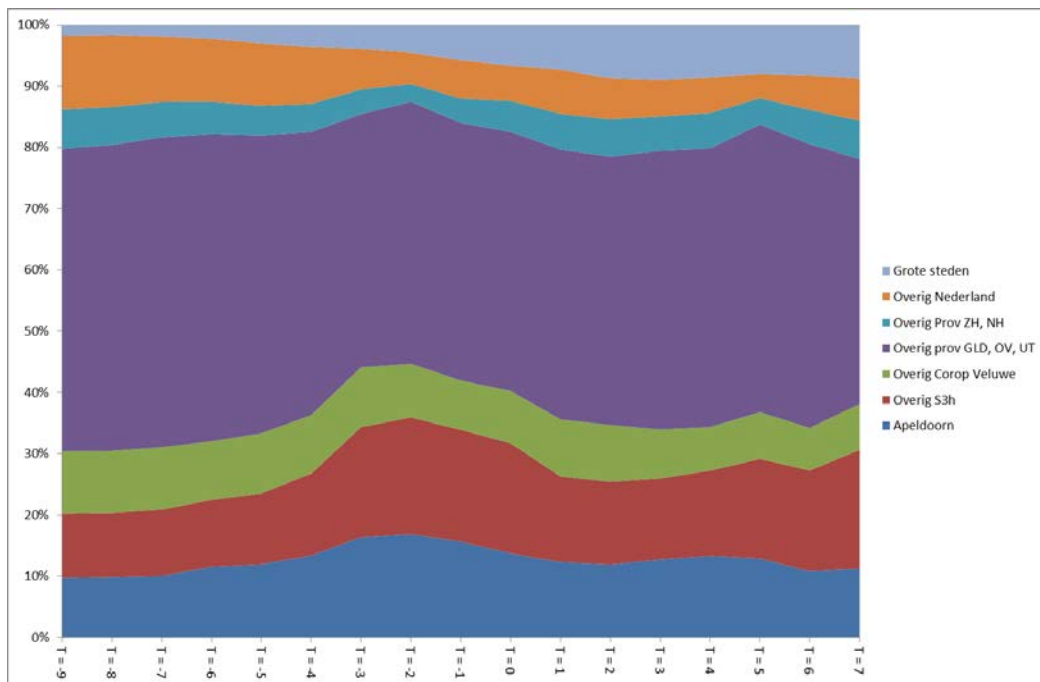

Figuur 3.5b: Verlaters hoger onderwijs, naar opleidingsniveau en – richting en woonregio, meetmoment $T = 10$.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

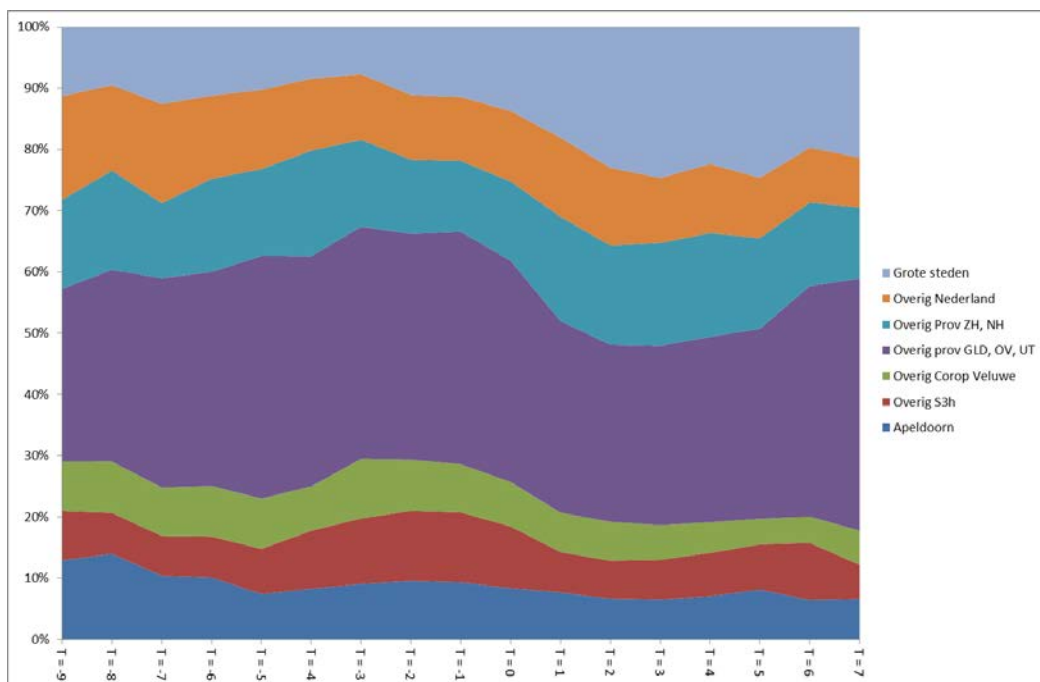
3.6 Studenten van in Apeldoorn gevestigde hogere opleidingen pendelen vooral naar deze opleidingen

Tenslotte kijken we naar de studenten die een HBO opleiding volgen in Apeldoorn zelf. In de onderstaande figuren 3.6 en 3.7 zijn achtereenvolgens hun woon- en werklocatie weergegeven.

Figuur 3.6: Studenten en afgestudeerden van in Apeldoorn gevestigde opleidingen, naar meetmoment en woonlocatie.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

Figuur 3.7: Studenten en afgestudeerden van in Apeldoorn gevestigde opleidingen, naar meetmoment en werklocatie.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

We kunnen in dit onderzoek de studenten aan Saxion en de aan de theologische universiteit meenemen. Van deze studenten aan in Apeldoorn gevestigde hogere opleidingen is ongeveer 10% duurzaam in Apeldoorn woonachtig. Van deze groep woont gemiddeld tijdens en na de studie ongeveer 10% in Apeldoorn. Nog eens 15-20% woont in de rest van de Stedendriehoek. De werklocatie geeft vergelijkbare, zij het iets lagere percentages te zien.

In vergelijking met de aandelen afgestudeerden die studentensteden elders uit hun eigen opleidingen weten vast te houden, liggen deze percentages voor Apeldoorn twee-derde tot driekwart lager (zie Venhorst e.a. (2011)).

Deze retentiecijfers hoeven op zichzelf geen aanleiding te zijn om vraagtekens te zetten bij de doelstelling hoger onderwijs naar Apeldoorn te halen. Geen enkele studentenstad houdt al zijn afgestudeerden vast; dit zou ook een onrealistische doelstelling van beleid zijn.

Het gaat om specifiek en specialistisch gepositioneerde opleidingen, waar de lokale vraag altijd beperkt is. Dit geldt ook voor de opleidingen die we niet in dit onderzoek konden meenemen.

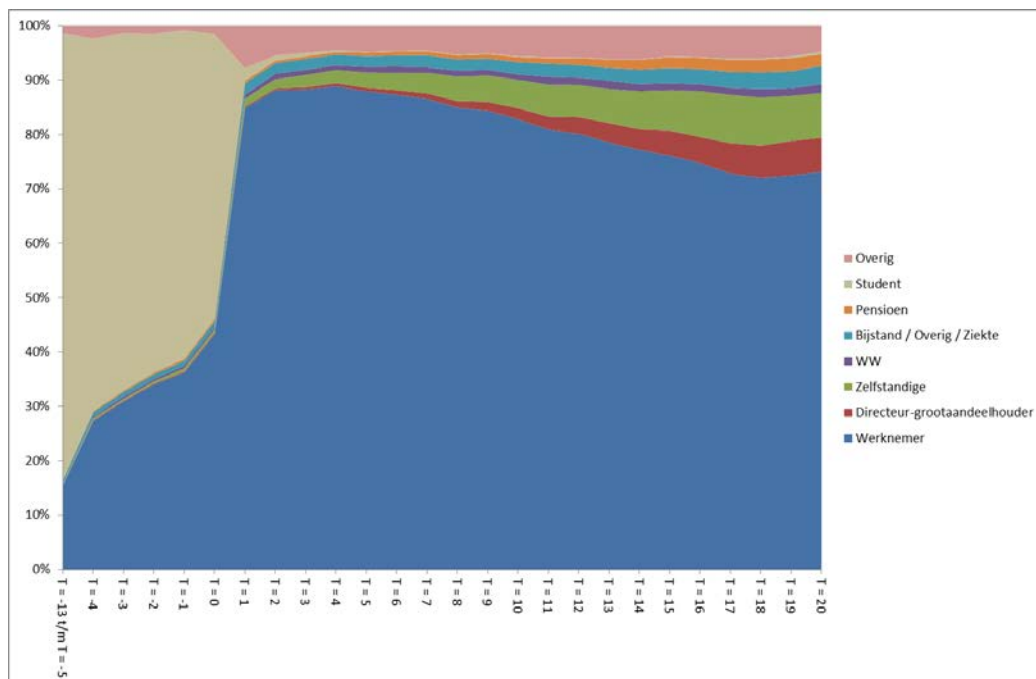
Tijdens de studie pendelt de overgrote meerderheid van de studenten. Daarmee ontstaat in principe minder binding met de stad dan wanneer men er zou wonen. Het is zaak dat de pendelaars dus wel ervaringen met de stad opdoen. Dit vergroot de kans op eventuele vestiging in de toekomst (zie ook Venhorst (2013)). Inbedding van de opleiding in de Apeldoornse context is belangrijk en levert ook andere doelstellingen van beleid op: de opleiding als belangrijke werkgever in de stad, de opleiding als stageplaats, de opleiding als wenkend perspectief voor de MBO-ers.

4 De regionale arbeidsmarkt: Apeldoorn forensstad

In dit hoofdstuk bekijken we de arbeidsmarktpositie van de verlaters hoger onderwijs in en om Apeldoorn. We zullen vooral ingaan op de vraag welke rol forensbewegingen spelen in de beschikbaarheid van hoger opgeleiden voor de arbeidsmarkt in Apeldoorn.

4.1 De Sociaal-Economische positie van verlaters hoger onderwijs in Apeldoorn

We beginnen met een overzicht van de Sociaal-Economische positie van verlaters hoger onderwijs in Apeldoorn. Deze indeling wordt bepaald door te kijken naar de voornaamste bron van inkomen van een persoon. Iemand die als zelfstandige is geclassificeerd kan dus ook heel goed ook een baan in loondienst hebben, maar haalt hier blijkbaar een kleiner deel van het inkomen uit dan uit zelfstandigheid. In figuur 4.1 laten we de ontwikkeling in Sociaal-Economische positie naar meetmomen zien, voor verlaters hoger onderwijs in Apeldoorn.

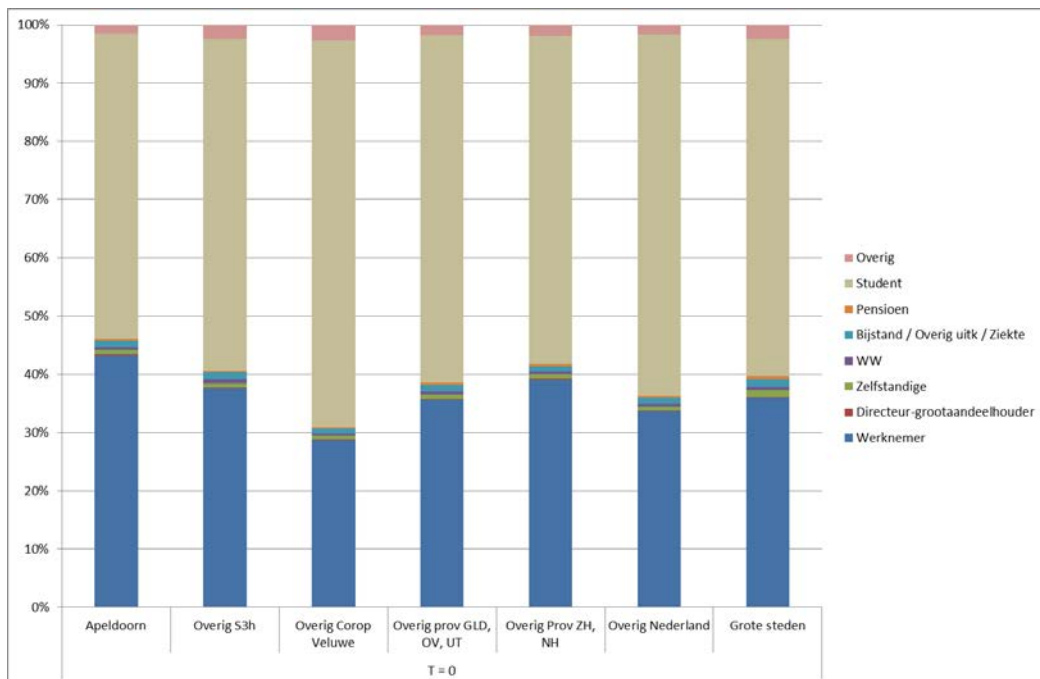

Figuur 4.1: Verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoorn, naar meetmoment en Sociaal-Economische Positie.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

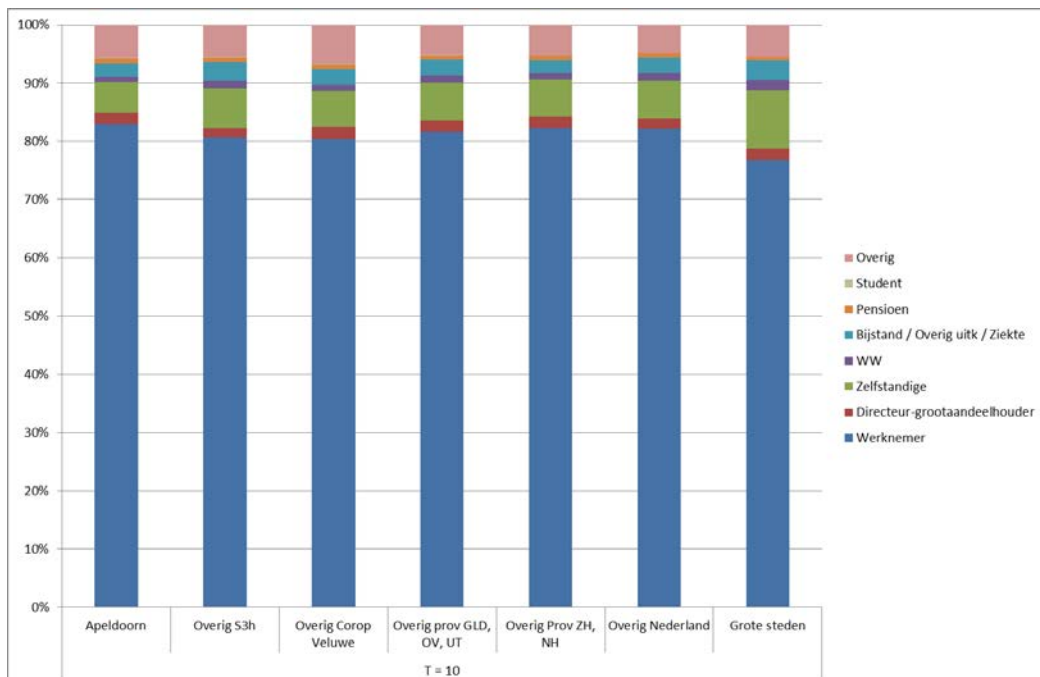
De transitie van student naar (met name) loondienst wordt gemaakt gedurende het jaar waarin men het hoger onderwijs verlaat. Deze transitie, en de ruimtelijke mobiliteit die ermee samenhangt, is van groot belang voor de locatie uitkomsten op de langere termijn. Daarom baseren we de timingvariabele in het design van deze studie ook op deze transitie. In de jaren daarna neemt het aandeel in zelfstandigheid gestaag toe, tot zo'n 10%. Daarnaast is er een toenemend aandeel verlaters hoger onderwijs Directeur-Grotaandeelhouder. Het aandeel WW blijft erg klein.

We vergelijken in de figuren 4.2a en 4.2b deze uitkomsten voor de verlaters hoger onderwijs die in Apeldoorn wonen met de patronen in de omliggende regio's, voor twee meetmomenten ($T = 0$, $T = 10$). In vergelijking met deze omliggende regio's kent Apeldoorn het laagste aandeel studenten op tijdstip $T = 0$. Tien jaar na verlaten hoger onderwijs zijn er nagenoeg geen verschillen tussen de regio's.

Figuur 4.2a: Verlaters hoger onderwijs, naar Sociaal-Economische Positie en woonregio, meetmoment T = 0.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

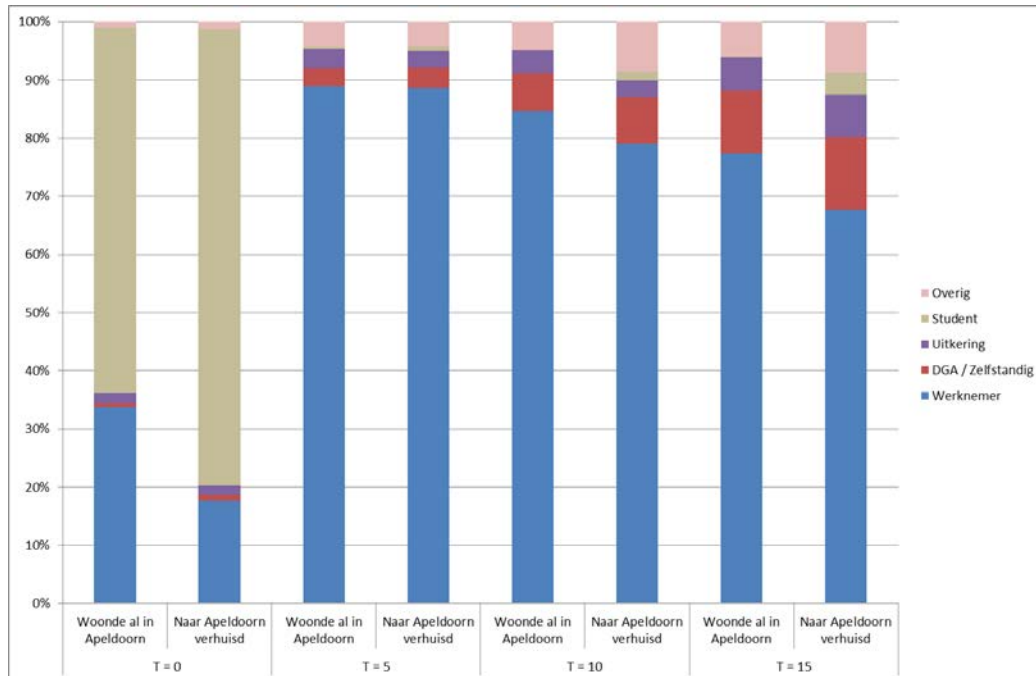
Figuur 4.2b: Verlaters hoger onderwijs, naar Sociaal-Economische Positie en woonregio, meetmoment T = 10.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

4.2 De arbeidsmarktervaring van instromers

In figuur 4.3 vergelijken we de Sociaal-Economische positie van verlaters hoger onderwijs die in Apeldoorn wonen met die van verlaters hoger onderwijs die op de gegeven meetmomenten richting Apeldoorn verhuizen. Voor alle meetmomenten geldt dat de instromers vaker student zijn ($T = 0$), of vaker zelfstandig / DGA, of in de tamelijk diverse categorie “overig” vallen. Deze categorie overig bevat onder meer personen die geen inkomen uit werk of uitkering hebben. Hoger opgeleiden die vijftien jaar na het afronden van een hogere opleiding naar Apeldoorn

komen, zijn ook weer iets vaker student. Deze personen kunnen per definitie niet aan bekostigde hogere opleiding studeren, maar het kan wel een onbekostigde hogere opleiding betreffen, of een middelbare of lagere opleiding.

Figuur 4.3: Verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoorn, naar verhuiscgeschiedenis en Sociaal-Economische Positie in het voorgaande jaar.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

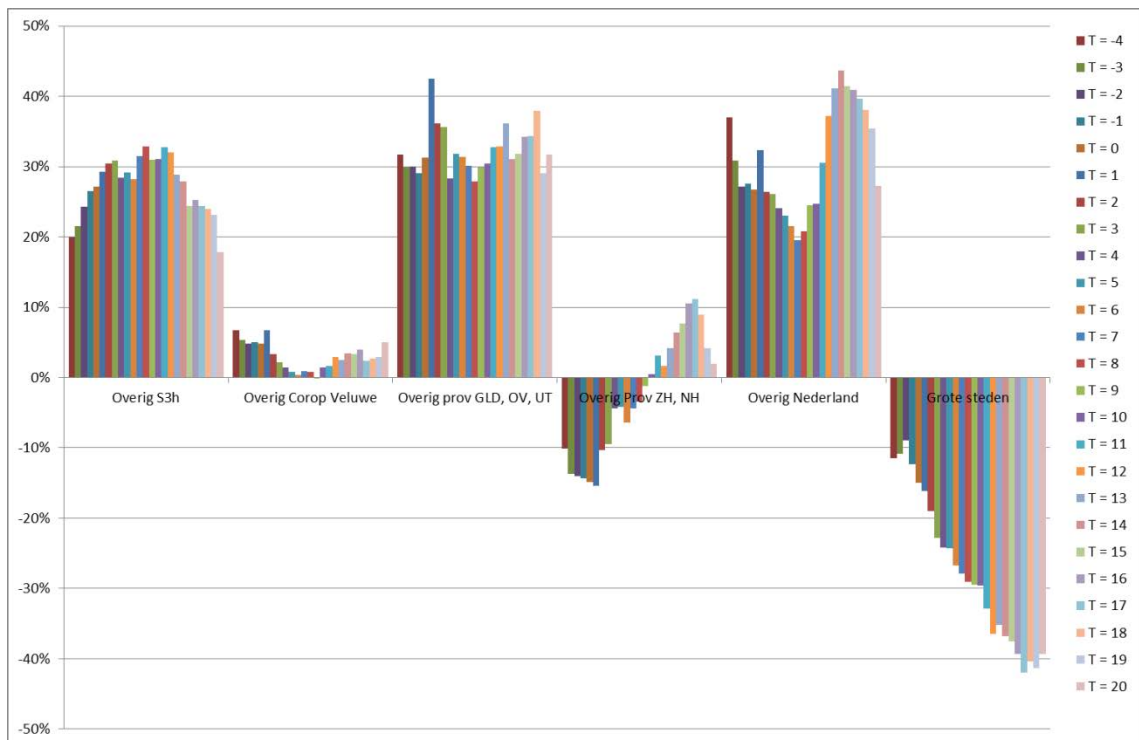
Uit het deze eerste twee paragrafen is af te leiden dat er weinig structurele verschillen zijn tussen Apeldoorn en elders, als het gaat om de (mate van) economische activiteit van verlaters hoger onderwijs. De inkomende verhuizers zijn minder vaak in loondienst, en verkeren vaker in de andere posities.

In wat volgt focussen we op de verlaters hoger onderwijs in loondienst. We bekijken voor deze groep de omvang van de inkomende en uitgaande forensstromen, en de samenstelling ervan.

4.3 Apeldoorn forensstad

We beginnen onze analyse met een samenvattende weergave in figuur 4.4 van de forensaldi die Apeldoorn er met de diverse omliggende regio's op na houdt. De stromen zijn weergegeven in relatieve zin. Een positief forensaldo van 40% wil zeggen dat op dat meetmoment er voor elke tien personen die in Apeldoorn wonen en werken, er per saldo nog eens vier uit het betreffende omliggende gebied naar Apeldoorn forensen.

Uit de figuur is op te maken dat Apeldoorn met de meeste gebieden een duurzaam positief forensaldo heeft: er komen meer mensen richting Apeldoorn dan er vanuit Apeldoorn elders werken. De eerste uitzondering op deze regel is het gebied "overig provincie Zuid-Holland en Noord-Holland". Tot tien jaar na het verlaten hoger onderwijs pendelen er uit de diverse cohorten meer mensen vanuit Apeldoorn naar deze provincies dan andersom. Daarna liggen de verhoudingen andersom. Met de grote steden heeft Apeldoorn aanhoudend een negatief forensaldo.

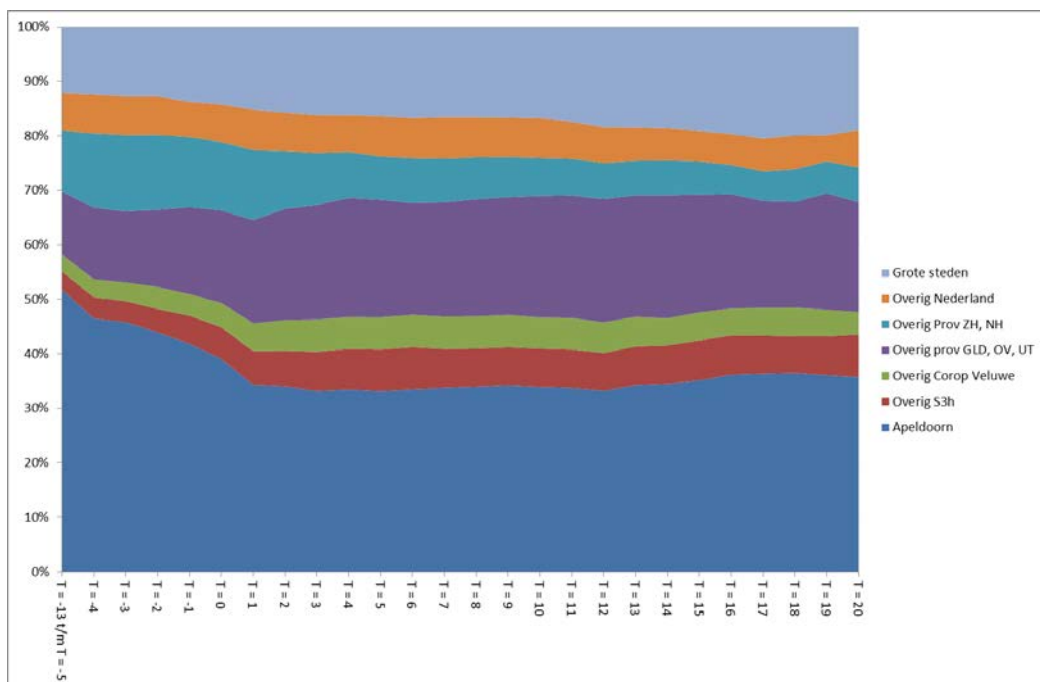

Figuur 4.4: Verlaters hoger onderwijs, forensaldo Apeldoorn en omliggende regio's, naar meetmoment.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

4.4 Uitstromende forensen

In figuur 4.5 geven we de werklocatie van in Apeldoorn woonachtige verlaters hoger onderwijs. Rond de 35% woont en werkt in Apeldoorn. De belangrijke stromen gaan richting de provincies Gelderland, Overijssel en Utrecht, en de grote steden.

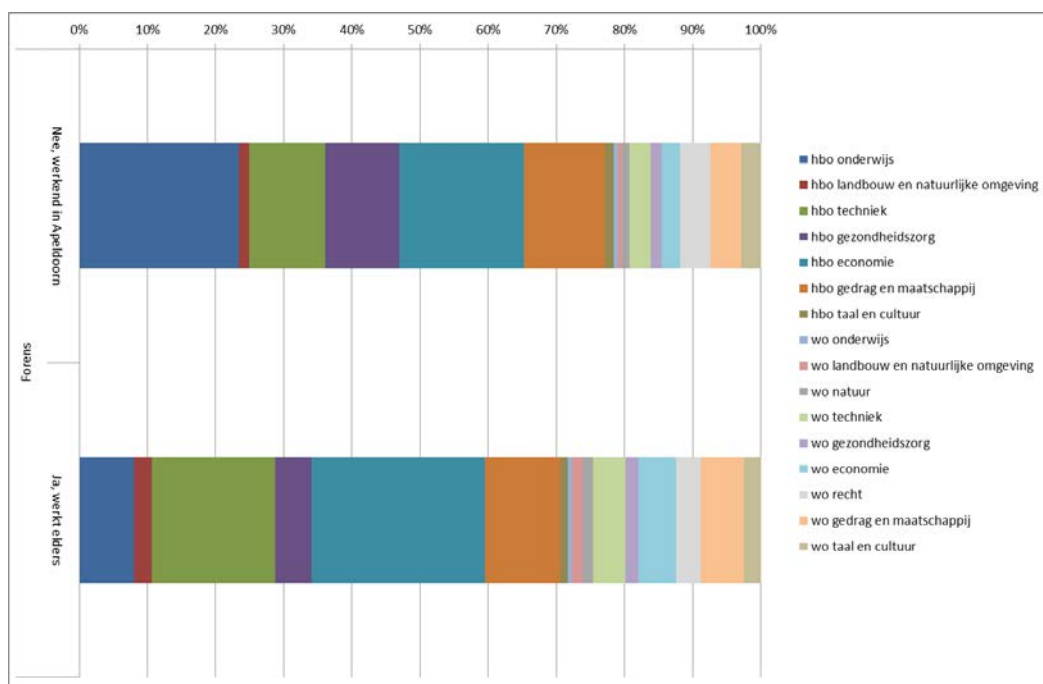

Figuur 4.5: Verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoorn, naar meetmoment en werklocatie.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

In figuur 4.6a hanteren we een eenvoudige indeling in “niet-forensen” en “forensen” en vergelijken de verlaters hoger onderwijs die in Apeldoorn wonen naar opleidingsniveau en richting.

Er zijn belangwekkende verschillen in de samenstelling van beide groepen. Bij de niet-forensen (ongeveer 35% van het totaal, zoals hierboven al bleek) is het aandeel HBO onderwijs (Pabo) en HBO gezondheidszorg belangrijker dan bij de forensen. Bij de laatstgenoemde groep valt op dat bij zowel de HBO-ers als de WO-ers de richting techniek erg belangrijk is. Dit, gekoppeld aan het feit dat het om 65% van het totaal aantal verlaters hoger onderwijs in Apeldoorn gaat, is een interessant gegeven. Zoals veel steden en regio's in Nederland identificeert Apeldoorn in haar beleidsagenda bij afgestudeerden in deze richtingen een krapte in het aanbod op de lokale arbeidsmarkt. Uit deze gegevens blijkt dat een groter aantal van hen dan tot nu wordt aangenomen wellicht gewonnen kan worden onder de eigen inwoners.

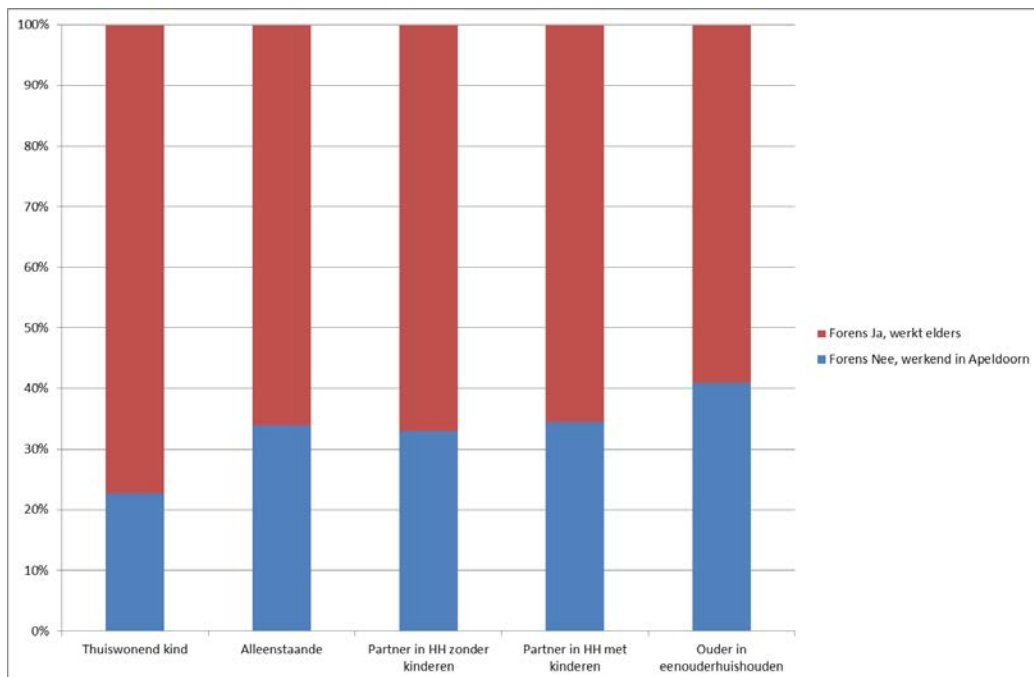

Figuur 4.6a: Verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoorn, naar forensenstatus en opleidingsniveau- en richting, meetmoment T = 10.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

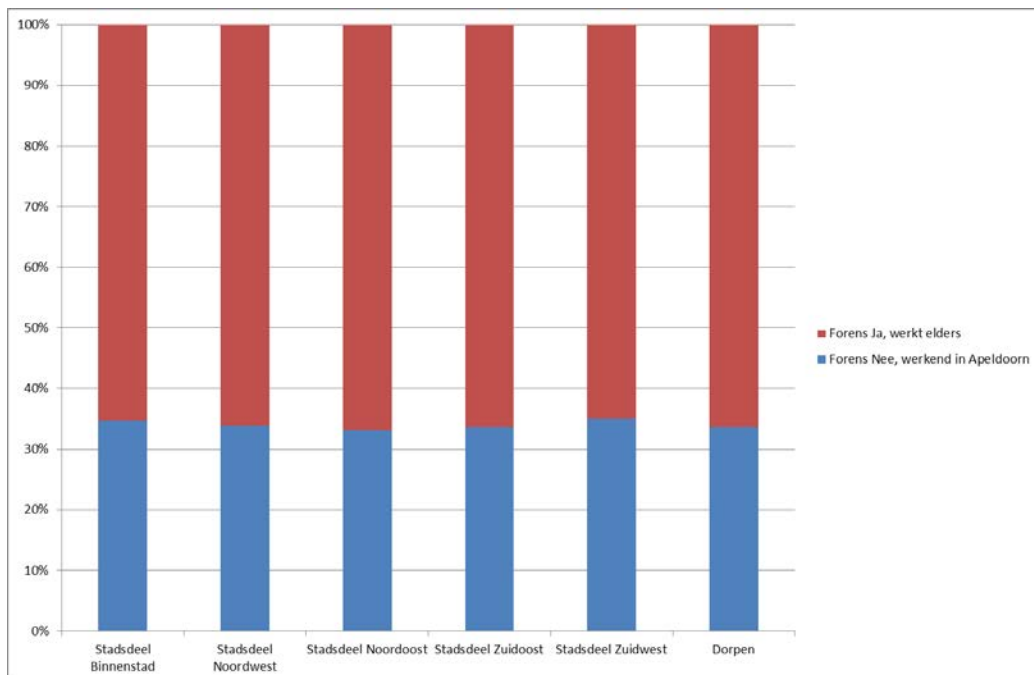
We kunnen deze twee groepen (forensen en niet-forensen) nog op twee andere manieren uitwerken. In de figuren 4.6b en 4.6c vergelijken we achtereenvolgens de huishoudenpositie en het woonstadsdeel in Apeldoorn. Personen in 1-ouder gezinnen forensen iets minder vaak, thuiswonende kinderen juist vaker, maar dit zijn vaak al studenten die weliswaar thuis wonen, maar elders (wellicht bij de studie) werken.

Er zijn geen verschillen tussen de Apeldoornse Stadsdelen, als het gaat om forensgeneigdheid. Een woonlocatie in de buurt van de snelwegen, of in het centrum bij het station, leidt dus niet tot hogere forenskansen.

Figuur 4.6b: Verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoorn, naar forensstatus en positie in het huishouden, meetmoment T = 10.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

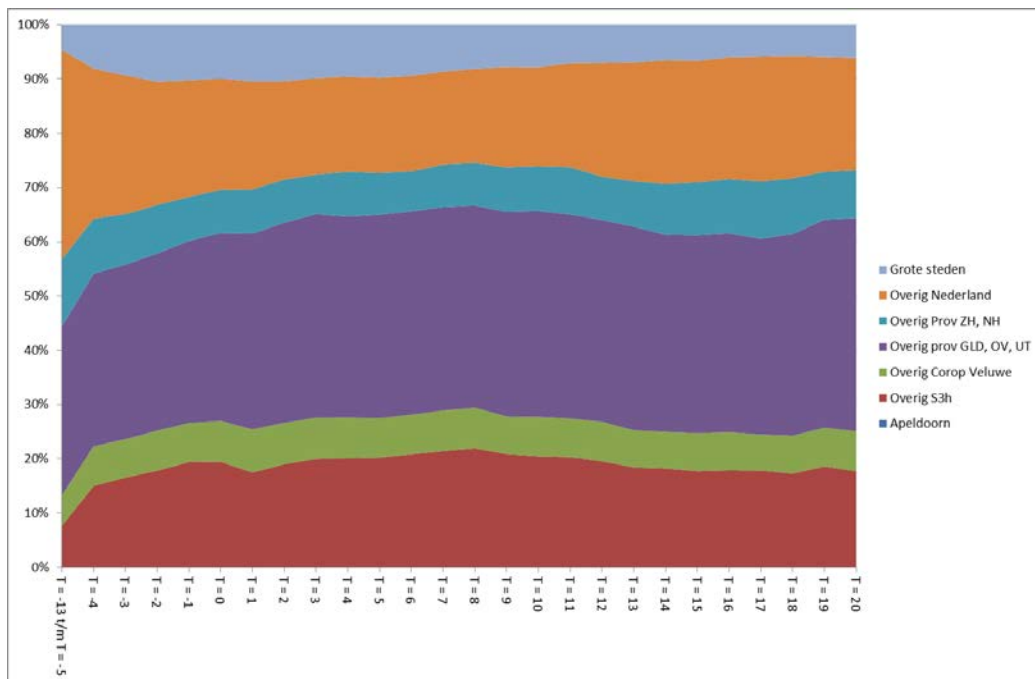

Figuur 4.6c: Verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoorn, naar forensstatus en Stadsdeel woonlocatie, meetmoment T = 10.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

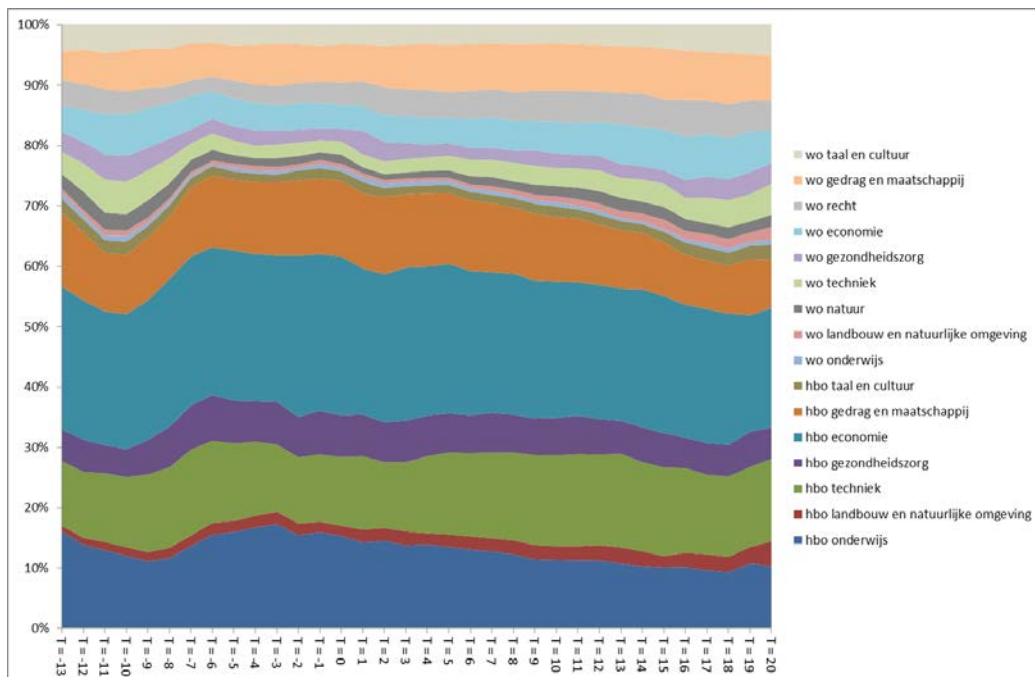
4.5 Herkomst en karakteristieken van inkomende forensen

We verleggen de aandacht naar de inkomende forensen. Uit figuur 4.7 blijkt dat Overig Nederland en Overig Stedendriehoek hier een belangrijker rol spelen dan bij de bestemmingen van uitgaande forensen.

Figuur 4.7: Verlaters hoger onderwijs, forensen richting Apeldoorn, naar meetmoment en woonlocatie.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

Figuur 4.8: Verlaters hoger onderwijs, forensen richting Apeldoorn, naar meetmoment en opleidingsniveau en -richting.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

Interessant vanwege de doelstelling van dit onderzoek, maar ook vanwege de samenstelling van de uitstromende forensen, is het opleidingsprofiel van de inkomende forensen. Uit figuur 4.8 is ten eerste af te leiden dat ook in deze groep het aandeel technici belangrijk is. Dit lijkt de uitstromende forensenstroom enigszins te compenseren. Uiteindelijk is er onder HBO-technici een netto instroom in Apeldoorn, terwijl er voor de WO-technici juist een netto uitstroom is. Ook is het aandeel WO-ers hoger onder de inkomende forensen dan onder de inwoners, vooral onder de personen met ruimere ervaring op de arbeidsmarkt en vooral aan het begin van de carrière.

Naast migratie draagt ook de forensstroom richting Apeldoorn bij aan een hogere beschikbaarheid van WO-ers.

4.6 De economische sector van forensen en niet-forensen

In tabel 4.1 vergelijken we de sector van het bedrijf waar (niet-) forensen werken. We onderscheiden daarbij dus drie groepen: niet-forensen (dus wonen en werken in Apeldoorn), uitstromende forensen (wonen in Apeldoorn, elders werken) en instromende forensen (elders wonen, werken in Apeldoorn). In de tabel zijn rangnummers vermeld, welke zijn berekend door te kijken welke sectoren in de periode tien tot vijftien jaar na het verlaten van het hoger onderwijs de meeste verlaters hoger onderwijs hebben aangetrokken. De tabel is gesorteerd op basis van de belangrijkste sectoren voor instromende forensen.

*Tabel 4.1: Verlaters hoger onderwijs, naar forensstatus vanuit of richting Apeldoorn, naar sector van het bedrijf, gemiddelde rangnummers meetmoment $T = 10$ t/m $T = 15$.
Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.*

	Niet-forensen, dus wonen en werken in Apeldoorn	Forensen vanuit Apeldoorn naar elders	Forensen in de richting van Apeldoorn
Verzekeringen en pensioenfondsen (geen verplichte sociale verzekeringen)	5	4	1
Onderwijs	1	3	2
Gezondheidszorg	2	5	3
Uitgeverijen	14		4
Architecten, ingenieurs en technisch ontwerp en advies; keuring en controle	9	11	5
Openbaar bestuur, overheidsdiensten en verplichte sociale verzekeringen	3	1	6
Winning van aardgas	10	2	7
Arbeidsbemiddeling, uitzendbureaus en personeelsbeheer	16	9	8
Verpleging, verzorging en begeleiding met overnachting	4	7	9
Holdings (geen financiële), concerndiensten binnen eigen concern en managementadvisering	7	10	10
Groothandel en handelsbemiddeling (niet in auto's en motorfietsen)	8	6	10
Maatschappelijke dienstverlening zonder overnachting	6	12	12
Rechtskundige dienstverlening, accountancy, belastingadvisering en administratie	11	13	13
Productie en distributie van en handel in elektriciteit, aardgas, stoom en gekoelde lucht		20	14
Vervaardiging van producten van metaal (geen machines en apparaten)	17		15
Post en koeriers			16
Dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatie			17
Detailhandel (niet in auto's)	12	14	18
Vervaardiging van voedingsmiddelen		17	19
Reclame en marktonderzoek			20
Overige financiële dienstverlening	15		
Verhuur van en handel in onroerend goed	13		
Vervaardiging van overige machines en apparaten		19	
Levensbeschouwelijke en politieke organisaties, belangen- en ideële organisaties, hobbyclubs		18	
Speur- en ontwikkelingswerk		16	
Gespecialiseerde werkzaamheden in de bouw		15	
Financiële instellingen (geen verzekeringen en pensioenfondsen)	18	8	

In lijn met de onderwijskenmerken zijn onder de niet-forensen Onderwijs en Gezondheidszorg de belangrijkste sectoren. Openbaar bestuur is voor alle groepen belangrijk, maar de belangrijkste sector onder de uitstromende forensen. De sector Verzekeringen en Pensioenfondsen de belangrijkste bestemming van de instromende forensen.

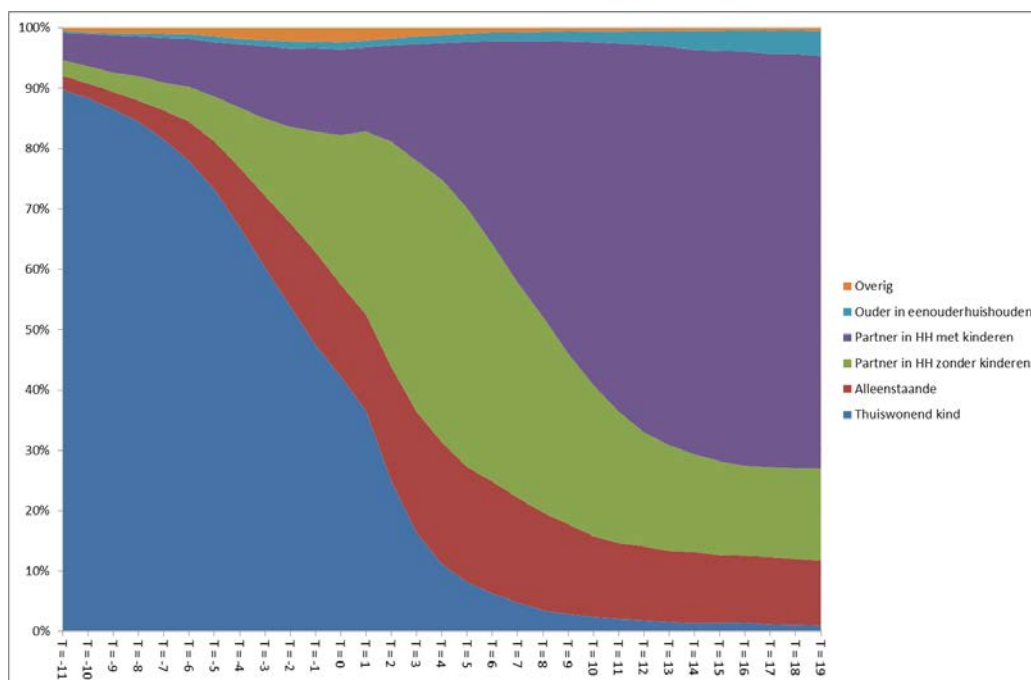
De individuele rankings verschillen, en voor alle forensgroepen doen zich specifieke sectoren voor. Het overall beeld wordt echter vooral bepaald door de omvang van de betrokken sectoren, en het feit dat dit sectoren zijn waar hoe dan ook veel hoger opgeleiden werken.

5 De huishoudenpositie

Apeldoorn profileert zich als comfortabele gezinsstad. In dit hoofdstuk analyseren we de transitie van student naar lid van een gezin met of zonder kinderen, die veel verlaters hoger onderwijs in de eerst jaren op arbeids- en woningmarkt doormaken. We vergelijken de huishoudensituatie tussen inwoners van Apeldoorn en de omliggende gebieden, en ook tussen de stadsdelen binnen Apeldoorn. Tenslotte bekijken we in welke mate een eventuele partner zelf ook economisch actief is.

5.1 De transitie van studentenhuishouding naar gezin

In figuur 5.1 geven we de positie in het huishouden weer van verlaters hoger onderwijs die wonen in Apeldoorn. We zetten deze positie weer af tegen het meetmoment, zodat we de overgang van thuiswonend kind, eventueel via alleenstaande naar partner in huishouden met of zonder kinderen kunnen aflezen in het licht van het verlaten van het hoger onderwijs.

Figuur 5.1: Verlaters hoger onderwijs, wonend in Apeldoorn, naar meetmoment en positie in het huishouden.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

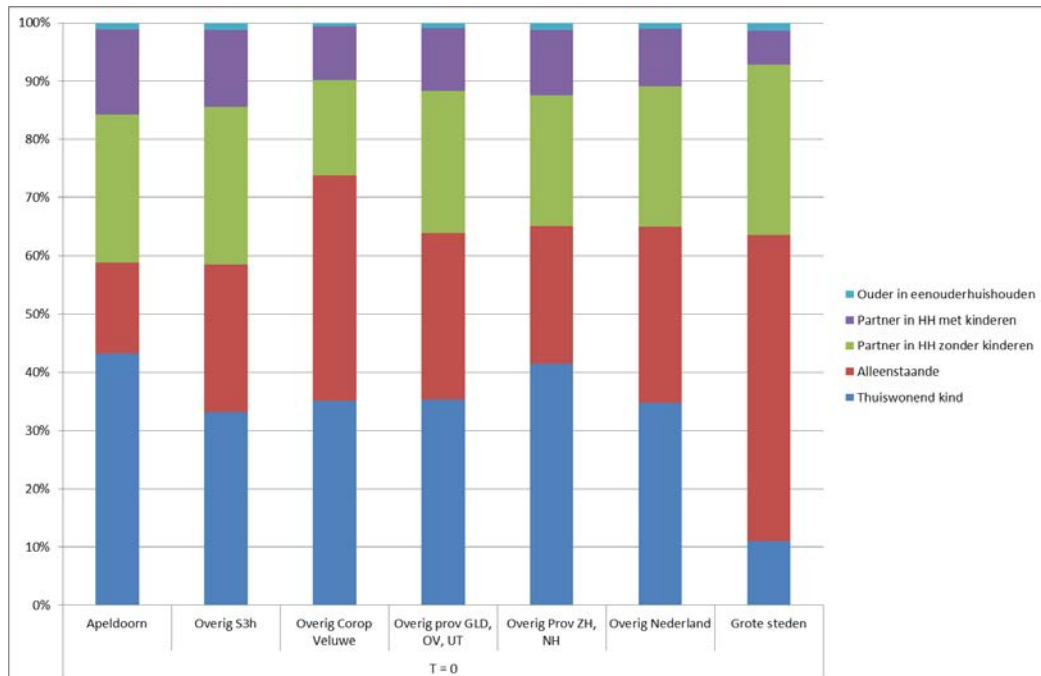
Uit de figuur is op te maken dat rond het moment van afstuderen ($T = 0$) ongeveer 40% van de studenten nog thuiswonend kind is, bij de ouders. Na het verlaten van het hoger onderwijs komt hier snel verandering in. Dit is in lijn met het landelijke beeld (zie Venhorst e.a. (2013)). Wat opvalt, is dat het aandeel alleenstaanden in Apeldoorn vervolgens niet hoog is. Velen zijn partner in een huishouden zonder kinderen, maar als snel is de positie partner in huishouden met kinderen de meest voorkomende status. Binnen vijf jaar na afstuderen is er bij 25% van de hoger opgeleiden in Apeldoorn sprake van een of meerdere kinderen in het huishouden. Nog eens ruim 40% woont samen met een partner. Vijf jaar later is er bij 60% sprake van kinderen, en deze trend zet nog even door.

In de volgende paragraaf vergelijken we deze ontwikkeling met die in de omliggende gebieden.

5.2 Apeldoorn is een gezinsstad in een gezinsregio

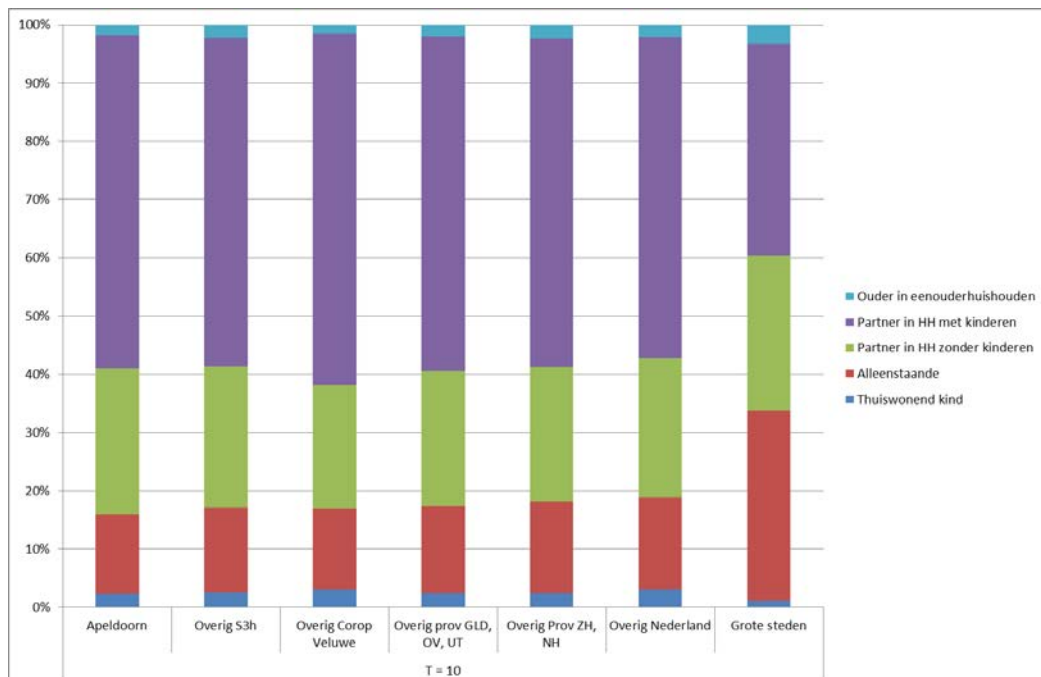
In de figuren 5.2a en 5.2b zetten we de patronen voor Apeldoorn op twee meetmomenten ($T = 0$, $T = 10$) naast die van de omliggende gebieden. Opvallend is dat deze patronen in de

huishoudenpositie in Apeldoorn nagenoeg gelijk zijn aan wat er gebeurt in de rest van de Stedendriehoek en de overige omliggende gebieden. Ook hier is dus sprake van een zeer homogeen beeld, net als bij de opleidingsrichting. In de grote steden is het aandeel alleenstaanden hoger en het aandeel gezinnen lager.

Figuur 5.2a: Verlaters hoger onderwijs, positie in het huishouden, naar woonregio en meetmoment $T = 0$.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

Figuur 5.2b: Verlaters hoger onderwijs, positie in het huishouden, naar woonregio en meetmoment $T = 10$.

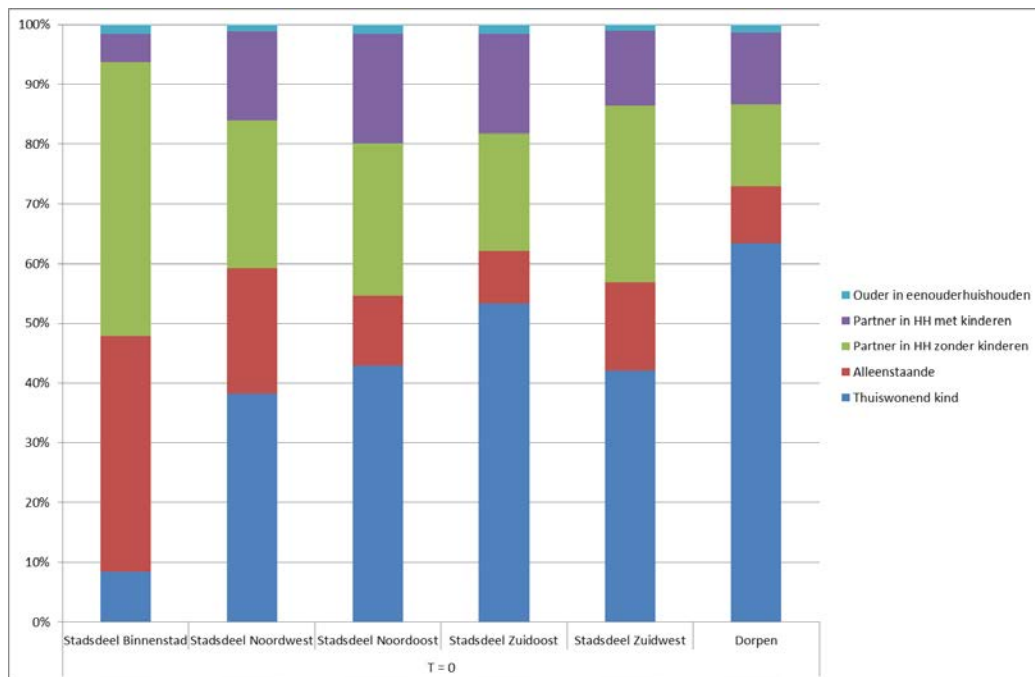
Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

Deze hoge mate van overeenstemming is opvallend, in de zin dat de omliggende gebieden een optelsom zijn van stedelijke en meer rurale gebieden. Apeldoorn weet dit gemengde profiel binnen de gemeentegrenzen ook te realiseren en wijkt daarmee dus wat af van andere steden

(zie Venhorst e.a. (2013)). Het is om die reden interessant te bekijken hoe de verdeling van verlaters hoger onderwijs in verschillende gezinssituaties in de Stadsdelen van Apeldoorn is.

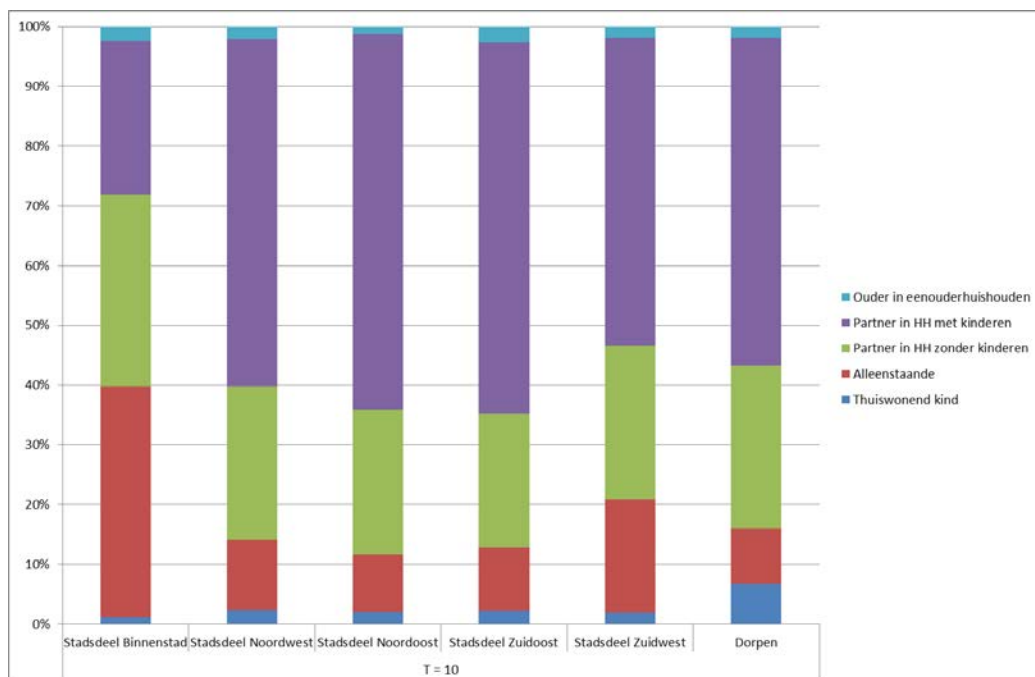
5.3 Een afwijkend patroon in Stadsdeel Binnenstad

In de figuren 5.3a en 5.3b vergelijken we verlaters hoger onderwijs die in de diverse Stadsdelen wonen, als het gaat om hun positie in het huishouden.

Figuur 5.3a: Verlaters hoger onderwijs, positie in het huishouden, naar Stadsdeel in Apeldoorn en meetmoment $T = 0$.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

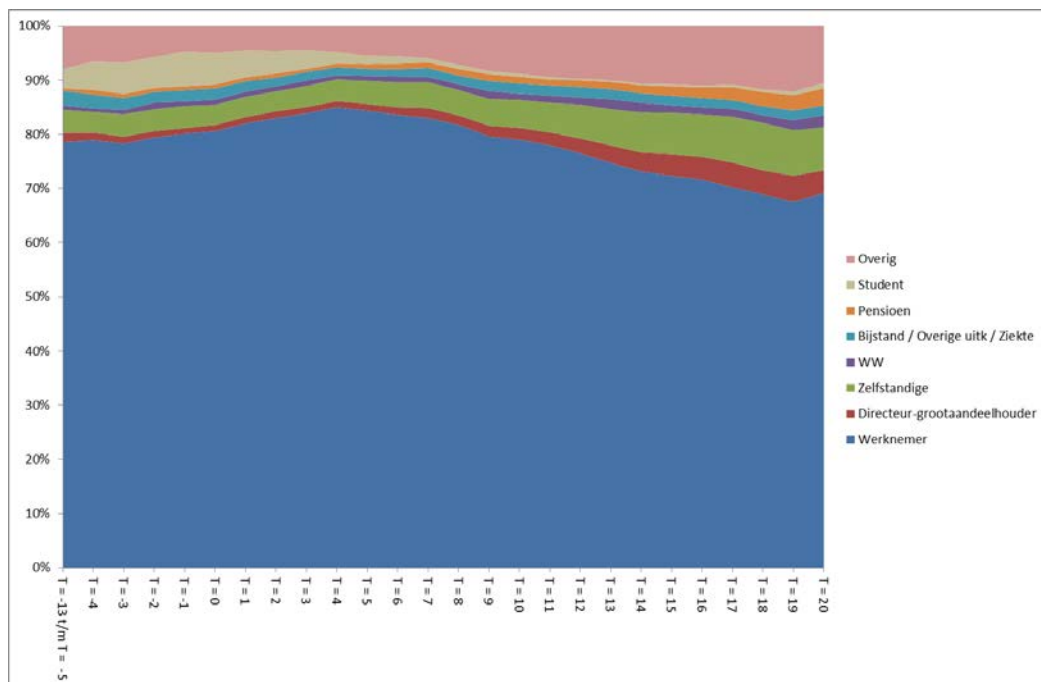
Figuur 5.3b: Verlaters hoger onderwijs, positie in het huishouden, naar Stadsdeel in Apeldoorn en meetmoment $T = 10$.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

Er zijn kleine verschillen tussen de overige Stadsdelen, waarbij na verloop van tijd het aandeel alleenstaanden in Zuidoost en het aandeel thuiswonende kinderen in de Dorpen wat hoger ligt, maar het meest afwijkend is het patroon voor Binnenstad: dit stadsdeel geeft een grootstedelijk beeld van veel alleenstaanden en weinig gezinnen. We zagen eerder dat dit stadsdeel vooral in trek is in de periode vlak na het verlaten hoger onderwijs, waarna het belang van dit stadsdeel afneemt, wellicht door het vertrek van diegenen die een gezin gaan vormen.

5.4 De werkende partner

Het is tenslotte van groot belang op te merken dat een groot deel van de partners zelf ook werkt en pendelt. In de figuren 5.4 en 5.5 laten we dit zien. Uit figuur 5.4 blijkt dat, wanneer er een partner in het huishouden aanwezig is, deze persoon over het algemeen in loondienst is.

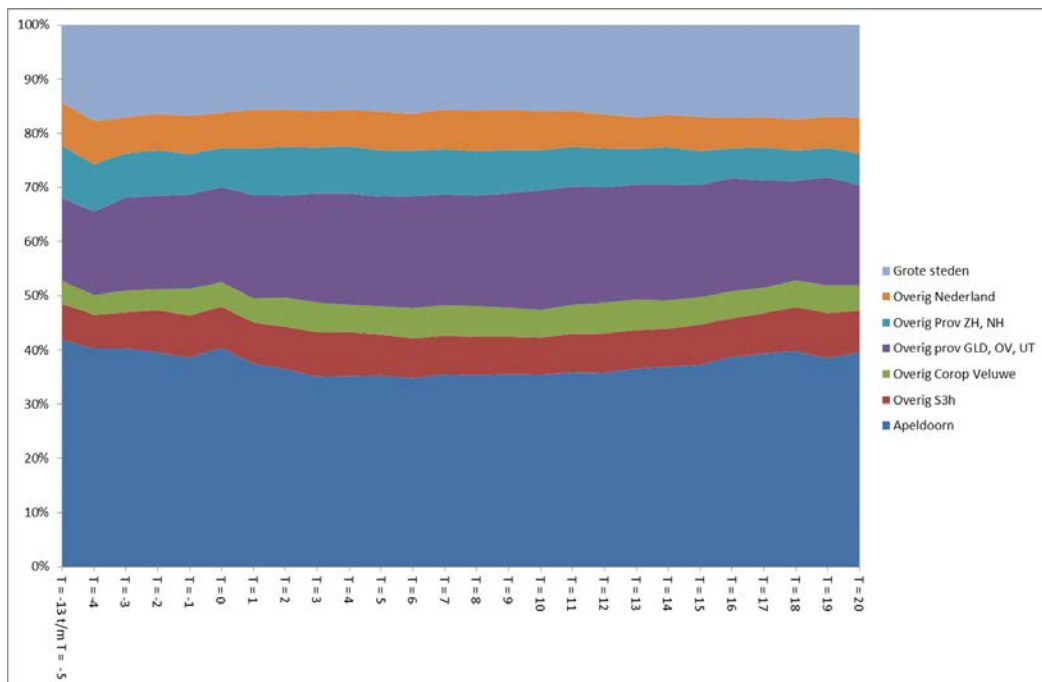

Figuur 5.4: Partners van verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoorn, naar meetmoment en Sociaal-Economische positie.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

Vervolgens blijkt uit figuur 5.5 dat van de partners die in loondienst zijn, ongeveer twee-derde buiten Apeldoorn werkzaam is.

Dit betekent dat in deel van de huishoudens sprake kan zijn van (aanhoudende) ruimtelijke afwegingen, met name als beide partners niet alleen werkzaam zijn, maar ook nog eens forensbewegingen moeten maken. Het is niet zozeer de aanwezigheid van een partner, maar vooral of deze economisch actief is wat de manier bepaalt hoe een hoger opgeleide bijvoorbeeld omgaat met het zoeken van een (nieuwe) baan. Een partner met een baan maakt dat men niet zomaar met migratie kan reageren op kansen elders, maar kan ook zorgen voor wat ademruimte en een langere zoekduur mogelijk maken naar een goede match. Koster en Venhorst (2014) laten zien dat zelfstandigen dit probleem oplossen door het bedrijf te verplaatsen en ondergeschikt te maken aan het locatieprobleem van het huishouden.

Figuur 5.5: Partners van verlaters hoger onderwijs, woonachtig in Apeldoorn, naar meetmoment en werklocatie.

Bron: CBS / SSB, eigen bewerking.

Verwijzingen naar literatuur

Koster, S., & Venhorst, V.A. (2014). Moving shop: residential and business relocation by the highly educated self-employed. *Spatial Economic Analysis*, 9(4), 436-464. DOI: 10.1080/17421772.2014.961537

Venhorst, V.A., van Dijk, J., & Van Wissen, L. (2010). Do the best graduates leave the peripheral areas of The Netherlands? *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 101(5), 521-537. DOI: 10.1111/j.1467-9663.2010.00629.x

Venhorst, V. A., Edzes, A. J. E., Broersma, L., & Dijk, J. V. (2011). *Brain drain of brain gain? Hoger opgeleiden in grote steden in Nederland*. URSI Research Report. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen. Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen.

Venhorst, V.A., Van Dijk, J., & Van Wissen, L. (2011). An analysis of trends in spatial mobility of Dutch graduates. *Spatial Economic Analysis*, 6(1), 57-82. DOI: 10.1080/17421772.2010.540033

Venhorst, V. A. (2013). Graduate migration and regional familiarity. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 104(1), 109-119. DOI: 10.1111/tesg.12000

Venhorst, V. A., Koster, S., & Dijk, J. V. (2013). *Geslaagd in de stad*. URSI Research Report no 344. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen. Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen.

Venhorst, V.A. (2016). Human capital spillovers in Dutch cities: consumption or productivity? *Annals of Regional Science*, 1-25. DOI: 10.1007/s00168-016-0754-9

Venhorst, V.A., & Cörvers, F. (2015). *Entry into working life: Spatial mobility and the job match quality of higher-educated graduates*. (ROA-RM-2015/3 ed.) (ROA Research Memorandum). Maastricht, the Netherlands: Maastricht University School of Business and Economics.